

Karibiske narrative virkeligheter

En antropologisk tolkning av kvinners fiksjon og virkelighet i

fire noveller

Hovedfagsoppgave Våren 2007

Sosialantropologisk institutt

Universitetet i Oslo

Catharina Heiberg Lykke

Sammendrag

Karibiske narrative virkeligheter. En antropologisk tolkning av kvinners fiksjon og virkelighet i fire noveller.

Kvinnelige forfattere har dominert i Karibisk litteratur de siste tiårene, og de står for det spesielt "karibiske" i regionens litteratur. De representerer nye stemmer fra området, de behandler nye temaer fra andre vinkler enn det menn har beskrevet tidligere, og er derfor interessante for antropologien. Skjønnlitterære tekster legger ikke skjul på å være organiserte narrativer, og pretenderer ikke "sannhet" eller "virkelighet", de forteller en historie og representerer en eller flere stemmer i konstruerte univers. Men hvordan skal vi forholde oss til disse tekstene fra et antropologisk standpunkt? Kan de brukes som etnografiske kilder, som etnografiske beskrivelser eller kun som kulturelle produkter? For å utforske dette temaet nærmere tar oppgaven for seg fire noveller skrevet av karibiske kvinner, og gjør dem til gjenstand for en antropologisk tolkning av hva de forteller om det å være kvinne i Karibien. Hvordan stemmer bildene som dannes overens med antropologisk og annen forskning om kvinner fra området? Forteller de noe mer enn antropologien kan, eller utelates viktige aspekter ved det å være karibisk kvinne? De fire novellene er innbyrdes svært ulike, men enkelte temaer er relevante i dem alle. Det sterkeste motivet er kvinners leting etter sin egen stemme, og en måte å representere seg selv på.

Antropologisk tekstanalyse er en lite beskrevet metode, men relevansen av feltarbeid og kjennskap til regionen tekstene er hentet fra må understrekes.

INNHold

SAMMENDRAG	2
1. INNLEDNING	5
Problemstilling	5
Avgrensning	8
Plan over oppgaven	10
Karibiske kontekster	11
Geografi og befolkning	11
Historie og antropologi	12
Selvstendighet og språk.....	19
Migrasjon	22
Kvinner og menn	23
Karibien i dag	26
2. METODISK DISKURS.....	28
Introduksjon	28
Tekstanalyse	31
Utvelgelse av tekst.....	32
Forberedende metodiske grep.....	33
Opplevelsen av feltarbeid	35
3. I SKJÆRINGSPUNKTET.....	39
Karibisk skjønnlitteratur på fransk	39
Hvem skriver og hvorfor?	41
Antropologisk teori om skjønnlitteratur	43
Presentasjon av fire noveller	51
Piano-bar av Liliane Dévieux	51
Girl av Jamaica Kincaid	53
Bright Thursdays av Olive Senior	53
Three Women in Manhattan av Maryse Condé.....	55

4. KARIBISKE NARRATIVE VIRKELIGHETER.....	58
Piano-Bar	58
Girl	62
Bright Thursdays.....	67
Three Women in Manhattan.....	75
Stemmeløse kvinner.....	79
5. KONKLUSJON	82

Litteraturliste

1. INNLEDNING

Problemstilling

Møtet mellom antropologi og skjønnlitteratur skaper flere interessante krysningspunkter, særlig når det gjelder antropologi i Karibien. For det første møter vi gamle barrierer i antropologien mot studier i Karibien (Trouillot, 1992). Karibien er en kompleks region, som ble kolonisert lenge før antropologi ble et fag, og det tradisjonelle studieobjektet, "den innfødte", ble på det nærmeste utryddet. De karibiske øyenes koloniserte modernitet gjør dem til vanskelige studieobjekter, for det er ikke det tradisjonelle som er fokuset, eller frigjøring fra kolonimakter og tilbakeføring til de innfødte, slik postkolonialismen gir uttrykk for (Goldthorpe, 1996). Det er produksjonen av noe nytt, av det kreolske, det er letingen etter en identitet som er typisk karibisk. Det er vanskelig for de karibiske folk å finne en identitet fordi det er vanskelig å skille omgivelser og kultur fra slavetidens arv. "Hva er "ekte" når alt er innført? Til og med kokospalmer og flamboyants ble introdusert av spanjolene, akkurat slik mennesket og kultur ble det"¹ (Rosello 2004).

Antropologiens møte med det moderne har vært problematisk, og i det moderne finner vi krysningspunktet mellom antropologisk diskurs og lokal samfunnsdiskurs. I følge Trouillot (1992:24) har ikke antropologien oppnådd enighet om verken den epistemologiske status eller den semiotiske relevansen av lokale diskurser. Til tross for at antropologer lenge har studert moderne samfunn, representerer skjønnlitteratur en lite utforsket side ved denne kompleksiteten. Den er et uttrykk for, og innlegg fra "studieobjektene" selv, deres egne krav om å bli hørt. Er skjønnlitteratur et kulturelt produkt, eller bidrar den til å produsere lokal kultur? I det antropologiske studiet av skjønnlitterære tekster kan vi legge vekt på hvem som

¹ Min oversettelse.

har skrevet dem, på hva det innebærer å lese dem eller på hva tekstene implisitt eller eksplisitt sier om samfunnene de er hentet fra.

Som et tredje element bringer jeg inn fokuset på kvinner. De har også lenge vært underrepresentert, både i antropologien, og i skjønnlitteraturen, i Karibien generelt, og i litteraturen spesielt. Deres etter hvert trygge plass i karibisk litteratur er nå befestet, og de representerer stemmer som ikke har blitt tilstrekkelig hørt, verken i litteraturen, i antropologien i eller Karibien. Dette skjæringspunktet ser jeg som svært komplekst, nettopp fordi det bringer inn så mange elementer som det er lett å gå seg vill i. Det er en diskurs omkring litteratur og antropologi, fiksjon og "virkelighet", en annen mellom senter og periferi, mellom kolonimakter og kolonier, mellom menn og kvinner.

I følge E. A. Markham (1996) har kvinner blitt aktive deltakere i den litterære produksjonen i Karibien. Han poengterer at det er kvinnelige forfattere som har dominert i Karibisk litteratur de siste tiårene, og som står for det spesielt "karibiske" i regionens litteratur. De representerer nye stemmer fra området, de behandler gamle temaer fra andre vinkler enn det menn har beskrevet tidligere, og er derfor interessante for antropologien. Eriksen (1994) viser at skjønnlitteratur kan brukes på tre ulike måter i antropologien: som etnografiske kilder, som etnografiske beskrivelser, og visse bøker kan leses som teoretisk antropologi.

Jeg synes særlig det er forholdet mellom de to første punktene som er interessant. Hvis vi først tar utgangspunkt i skjønnlitteratur som et kulturelt uttrykk på linje med musikk og annen kunst, kan den betraktes som kilde for etnografiske studier. Vi kan lese mye fra en slik tekst, vi kan studere språket som blir brukt, vi kan studere forfatterne eller på hvilken måte forholdet mellom kvinner og menn blir beskrevet. Men skjønnlitteratur er fiksjon, det er diktning. Den gir seg ikke ut for å være "sannhet", eller "virkelige" liv. Kan de da betraktes

som etnografiske beskrivelser? Kan vi behandle dem som våre egne feltnotater? I følge L'Orange Fürst kan vi det:

"for øvrig ser jeg ingen tette skott mellom fiksjon/narrasjon og sosial virkelighet. Begge dreier seg om fortolkninger. Også samfunnsvitenskapen konstruerer sine tekster. Den er ingen fotografisk gjengivelse av virkeligheten. Empirien har gjennomgått en rekke konstruksjonsprosesser på veien fra virkeligheten til de ord, begreper, tall og formler den presenteres gjennom" (1995:13 og 14).

Eriksen (1994) er kritisk til en slik holdning, og understreker med Bourdieu, at "studiet av samfunn ikke må blandes sammen med studiet av subjektive representasjoner av samfunn²." (Bourdieu, 1977:21). Herunder tolker jeg skjønnlitteratur til å være "subjektive representasjoner av samfunn".

For å utforske dette temaet nærmere tar jeg for meg fire noveller skrevet av karibiske kvinner, og gjør dem til gjenstand for en antropologisk tolkning av hva de forteller om det å være kvinne i eller fra Karibien. Hvordan stemmer bildene som dannes overens med mine egne erfaringer fra feltarbeid og annen antropologisk forskning om kvinner fra området? Forteller de noe mer enn antropologien kan, eller utelates viktige aspekter ved det å være karibisk kvinne? De fire novellene er innbyrdes svært ulike, men enkelte temaer er relevante i dem alle. Det sterkeste motivet er kvinners leting etter sin egen stemme, og en måte å representere seg selv på. Jeg vil først og fremst behandle tekstene som etnografiske kilder, og se på hvordan de fungerer som etnografiske beskrivelser. De fire tekstene er hentet fra novellesamlingen "Green Cane and Juicy Flotsam. Short stories by Caribbean Women." redigert av C.C. Esteves og L.Paravisini-Gebert. Dette er en novellesamling samlet og oversatt for å vise et "bredest mulig spekter av temaer, stiler og teknikker³" (1991:xii). Novellene i samlingen er hentet fra alle deler av Karibien, fra flere språkgrupper og flere

² Min oversettelse.

³ Min oversettelse.

etniske grupper. Det er store forskjeller øyene i mellom i Karibien, men Mintz (1994) påpeker at man kan snakke om "karibisk" som enhet, selv om regionen ikke består av bare ett "kulturområde", og Mohammed & Perkins (1999) argumenterer for at kvinners virkeligheter er sammenlignbare i de karibiske landene. Det er de karibiske landenes felles historie som knytter dem sammen, og det viser seg at på tross av helt ulike måter å takle frigjøring og selvstendighet på, sliter mange av landene med felles problemer i dag (Hillman & D'Agostino, 2003).

Teorier omkring litteratur og antropologi henter jeg fra Melhuus, Gullestad og Eriksen i "Exploring the Written. Anthropology and the Multiplicity of Writing." (Archetti ed.1994). Men jeg låner også argumenter fra Archetti (1994), Howell (1994), Harney (1999) og Tallman (2002). Alle viser på hver sin måte hvordan vi som antropologer kan forholde oss til lokalt produserte tekster, og de presenterer spørsmål som vi kan stille både til tekstene og til oss selv når vi jobber med tekster. Disse vil jeg forsøke å bruke for å analysere de fire novellene, samtidig som jeg gjør nytte av antropologisk og annen kunnskap frembrakt gjennom feltarbeid og sekundærkilder om Guadeloupe og Karibien forøvrig. Relevansen av feltarbeid og kjennskap til regionen tekstene er hentet fra for å gjøre antropologiske tekstanalyser understrekes av alle de nevnte forskerne.

Avgrensninger

Jeg har foretatt en antropologisk lesning av fire noveller. Valg av tekster å jobbe med er en kvalitativ vurdering, og dermed ikke gjort på bakgrunn av statistiske utvelgelsesmetoder, noe som ville være umulig i tillegg til lite meningsfullt. Ved valg av tekster har jeg lagt vekt på følgende kriterier: Hvem de er skrevet av, lengde, utgivelsestidspunkt, tilgjengelighet og tema. Antropologisk tekstanalyse krever kjennskap til regionen tekstene er hentet fra.

Tekstene jeg analyserer er hentet fra forfattere fra fire forskjellige karibiske øyer. Som nevnt ovenfor er det fullt mulig å behandle ulike karibiske øyer under ett, til tross for at de også kan være innbyrdes svært ulike. Jeg har foretatt et tremåneders feltarbeid på en av de fire øyene, Guadeloupe. I tillegg har jeg opphold meg tre måneder på en annen øy, St. Lucia. Guadeloupe og St. Lucia har ulik kolonial bakgrunn, og kjennskap til begge bidrar til å øke forståelsen av Karibien som region. På grunn av dette handler en del av litteraturen som har informert meg bare om Guadeloupe, om den frankofone delen av Karibien, eller om den engelsktalende delen. Minst data har jeg om de spansktalende og nederlandske øyene. Jeg mener likevel at litteraturen er relevant for oppgaven som helhet.

Det teoretiske hovedtemaet i denne oppgaven er møtet mellom skjønnlitteratur og antropologi, om hvordan skjønnlitterære tekster kan brukes i antropologien. Fokuset på kvinner er kun relevant som en avgrensning. Da jeg tidlig i arbeidet med oppgaven søkte informasjon om kontemporær karibisk skjønnlitteratur, ble jeg gjort oppmerksom på at det var kvinnelige forfattere som sto for det spesielt karibiske i regionens litteratur. Derfor ble kvinnelige forfattere et naturlig fokus og en naturlig avgrensning. Kvinnelige karibiske forfattere skriver oftest om kvinnelige hovedpersoner. I tråd med antropologisk tankegang, synes jeg det var interessant å skulle tolke hva kvinnelige forfattere sier om kvinner, og derfor også naturlig å velge hovedsaklig kvinnelige informanter. I tillegg må det presiseres at dette er en oppgave med et antropologisk utgangspunkt, det er ikke en litterær oppgave. Selv om jeg fokuserer på skjønnlitteratur, er mine analyser antropologisk fundamentert, og jeg benytter meg av antropologiske teorier om skjønnlitteratur, ikke litteraturkritiske.

Plan over oppgaven

Jeg vil først presentere Karibien som kontekst for den videre oppgaven, dette er viktig for å situere de skjønnlitterære tekstene jeg analyserer. Karibien er en fundamentalt historisk region som er sterkt preget av sin koloniale fortid og nåtid (Trouillot, 1992), det er derfor et poeng med en bred kontekstualisering. I denne delen introduseres de fleste temaene som senere blir berørt i analysen. Deretter presenteres de metodiske avklaringene jeg ser som nødvendige for oppgaven. Ved siden av de mer tradisjonelle antropologiske metodene, som deltakende observasjon og intervjuer, har jeg brukt antropologisk tekstanalyse. Det er en noe utradisjonell metode, og den er derfor relativt lite beskrevet i faglitteraturen. Denne delen inkluderer også noe om opplevelsen av feltarbeid som ramme for innhenting av forskningsmateriale, og min egen posisjonering som student/forsker.

I tredje kapittel omtales frankofon skjønnlitteratur i korte trekk, og situerer kvinnelige forfattere i det litterære rom. Kapittelet inneholder videre en diskusjon av de antropologiske teoriene om bruk av skjønnlitteratur som jeg benytter meg av i oppgaven: Til slutt kommer en presentasjon av fire noveller, "Piano-bar" av Liliane Dévieux; "Girl" av Jamaica Kincaid; "Bright Thursdays" av Olive Senior og "Three Women in Manhattan" av Maryse Condé. Neste del av oppgaven er analysen av de fire novellene. De er analysert i forhold til empirisk materiale fra feltarbeidet, og forsøkt satt i perspektiv med informasjon fra antropologiske og andre kilder om temaene. Oppgaven avsluttes med konkluderende tanker i forhold til de spørsmål jeg stiller meg i problemstillingen.

Karibiske kontekster

Geografi og befolkning

Karibien er en region som betegner en rekke øyer lokalisert nord for Sør Amerika, samt Guyana og Surinam på fastlandet i Sør Amerika og Belize i Sentral Amerika. Øyene varierer med hensyn til størrelse, geografi, befolkningssammensetning, språk, religion og politisk organisering. Det er med andre ord en heterogen region, men som likevel har mye til felles, og som dermed i en del henseender kan behandles under ett (Mintz, 1994). Geologisk sett er noen av øyene vulkanske, mens andre er basert på hevet havbunn. Trinidad og Tobago er unike i det at de har brutt løs fra det Søramerikanske kontinentet, og har derfor søramerikansk og ikke karibisk landskap.

Regionen består av følgende land med engelsk som hovedspråk, også kalt Commonwealth Caribbean: Belize i Sentral-Amerika og Guyana i Sør-Amerika, og disse øyene: Anguilla, Antigua, Barbuda, Barbados, Bahamas øyene, Jomfruøyene (St. John, St. Croix og St. Thomas), Carriacou og lille Martinique, Caymanøyene, Dominica, Grenada, Jamaica, Montserrat, St. Kitts-Nevis, St. Lucia, St. Vincent and the Grenadins, Trinidad og Tobago, The Turks og Caicos. I tillegg kommer de franske øyene Guadeloupe (som administrativt inkluderer øyene La Dèsirade, Marie-Galante, Les Saintes, St. Barts og den franske delen av St. Martin) og Martinique; Haiti (fransktalende men selvstendig); og de Nederlandske øyene Aruba, Bonaire, Curacao, den nederlandske delen av Sint Maarten, Sint Eustatius og Saba. Til slutt har vi de spansktalende øyene Puerto Rico (tilhører USA), Cuba og Den Dominikanske Republikk. Øyene er delt inn i De Store og de Små Antillene. De små Antillene er videre delt i the Windward (de små øyene i sør) og the Leeward Islands (de små øyene i nord) (Boswell, 2003).

Det er rundt 27 millioner innbyggere i De Store Antillene, og rundt 3 millioner i De Små Antillene. Befolkning i den engelsktalende delen av Karibien var ved folketelling i 1990 på 15.4 millioner, hvorav 50.8 % var kvinner. I mange land var store deler av befolkninger under 35 år, og i noen av landene var en signifikant del av befolkningen over 60 (Ellis, 2003). Generelt sett er rundt 90 % av befolkningen etterkommere etter afrikanske slaver. De resterende 10 % er stort sett etterkommere etter indiske og kinesiske kontraktsarbeidere, og en liten andel av europeisk herkomst. Det finnes også fortsatt noen få tusen av de opprinnelige indianerne, de fleste bor i reservater på Dominica eller på St. Vincent (Boswell, 2003). Denne fordelingen varierer fra øy til øy, med en jevnere fordeling blant hvite og svarte på de spanske øyene. En del av dagens befolkning består i en blanding av de ulike folkegruppene og kombinasjonene kalles alt fra mulatter til mestiser eller også kreoler, avhengig av hvor man befinner seg i regionen. Mintz (1994) påpeker at man kan snakke om et karibisk felleskap, selv om regionen ikke består av bare ett "kulturområde", og Mohammed og Perkins (1999) argumenterer for at kvinners virkeligheter er sammenlignbare i de karibiske landene.

Historie og antropologi

De tidligste menneskelige spor i Karibien stammer fra steinaldermennesker – Ciboney-indianere - som kan ha vært til stede så tidlig som 4000 år før Kristus, men antropologisk, og for så vidt også historisk litteratur om regionen begynner vanligvis med Arawakene, en gruppe stammer fra Sør Amerika. De kan ha vært på de Karibiske øyer fra rundt år 0. Arawakene, et rolig og fredelig folkeferd ble delvis utryddet av de mer krigerske Caribene fra 1200-tallet og fremover. Caribene bestod også av en gruppe stammer fra Sør Amerika, og de kriget seg derfra og nordover langs de Øst-Karibiske øyene. Da Columbus kom til Øst-Karibien på slutten av 1400-tallet var Arawakene så godt som utryddet i området, selv om han møtte og dokumenterte informasjon om Taino-stammen lengre nord. Caribene har gitt navnet

sitt til regionen⁴. Columbus oppdaget Amerika i 1492, og trodde han hadde funnet en vestlig sjøvei til India. Derav navnet ”indianer” på folket han møtte. Han seilte sørover og fant Bahamas, Haiti og Den Dominikanske Republikk. På sin neste reise året etter oppdaget han Dominica og Marie Galante, og seilte tilbake til Hispaniola (Haiti og Den Dominikanske Republikk), hvor han etterlot seg mannskap for å opprette en bosettelse. Hans tredje reise i 1498 brakte ham enda lenger sør, til Trinidad og Grenada. Hele Karibien ble sådan underlagt Spania i begynnelsen, til Portugal kom på banen, og etter hvert også de andre europeiske landene. Caribene ble gjort til slaver, slaktet eller ble offer for sykdommer som europeerne brakte med seg, men kjempet iltert og holdt innvandrerne på avstand flere ganger. Spanjolene fant gull i Mexico, og deres interesse for de Karibiske øyene dalte (Randall, 2003). Briter, franskmenn, nederlendere, til og med dansker (fra Danmark-Norge) gjorde sine inntog i Karibien på 1600-tallet og koloniserte etter beste evne. St. Lucia ble for eksempel forsøkt overtatt av franskmenn og briter minst fem ganger på 1600-tallet, før de på 1700-tallet kjempet om eierskapet over øya med hverandre. 18 ganger skal St. Lucia ha skiftet eierskap mellom briter og franskmenn (Prof. Claire Robertson, i turistinformasjon St. Lucia 2003). Bare på Dominica holdt caribene stand helt frem til 1784. De fleste av øyene skiftet eier flere ganger, ettersom kriger og fredsavtaler utspant seg. Plyndring av andre lands skip og land var normen, men i 1713 ble det fred mellom de europeiske maktene og de delte Karibien mellom seg.

Når europeerne hadde invadert og overtatt øyene, var målet plantasjer for å produsere råvarer som indigo, kaffe, tobakk, kakao og salt til sine respektive hjemland. Sukkerrørplantasjer ble i stor stil anlagt på alle de egnete øyene, og flere av de som kanskje ikke egnede seg så godt også. Sukkerrørplantasjedrift er arbeidsintensivt og krever store mengder arbeidskraft akkurat

⁴ I tillegg til å ha gitt navn til skikken om å spise sine fiender – kannibalisme, selv om det hersker tvil om de faktisk var kannibaler.

når rørene kuttet en gang i året, og relativt lite arbeidskraft i grotiden (Reynolds, 2003). Til å begynne med var de som arbeidet på plantasjene også europeere, de var kontraktsarbeidere eller hushjelper, straffedømte eller eventyrere. Men etter at slavehandelen kom i gang var det slaver importert fra Afrika som løste arbeidsmangelen. Millioner av afrikanere ble skipet over Atlanteren til arbeid på plantasjene og til slaveriets grusomheter. Frem til 1850 ble mer enn 7 millioner slaver fraktet fra Afrika til Karibien (Randall, 2003).

Mintz mener følgende ni punkter betegner regionen og dens historie, og det er noen av disse sidene ved de Karibiske samfunn som kanskje har blitt utforsket mest i antropologien (1971):

- Geografi
- Folkemord på arawakene og caribene – derfor ingen innfødte.
- Plantasjesystemet: slaver fra 1501 – 1886, (hovedsakelig mellom 1650 – 1800). Noen øyer er mer egnet for plantasjedrift enn andre, disse har flere av afrikansk opprinnelse.
- Plantasjesystemet er mer enn en agrikulturell form. Den danner også basis for en sosial modell der det var få hvite eiere og mange sorte slaver. Få hvite kvinner fører til ”mistress-pattern”, som igjen fører til en farget mellomklasse. Unntaket er de spanske koloniene, der det aldri var flere svarte enn hvite.
- To typer økonomisk organisering: peasants (selveierbønders småskala agrikultur) og plantasjer, med ulike balansepunkt på de ulike øyene.
- Import av arbeidskraft fra Kina, India og andre asiatiske land, samt innad i Karibien – ulike etniske grupper ganske atskilt.
- Mangel på nasjonal følelse/ nasjonal identitet – kreoliseringen fører til stor variasjon i integrasjon.
- Kapitalistisk, industrielt og kolonisert.
- Vesternisert og urbanisert.

Den geografiske særegenheten ved regionen er beskrevet ovenfor, sammen med regionens tidlige historie. Heretter vil jeg forsøke å ta for meg flere av Mintz' punkter.

Plantasjedrift og slavearbeid førte til en egen sosial organisering, og driften var en moderne industri lenge før den industrielle revolusjon i Europa. Systemet bestod av få europeiske eller hvite eiere og et mye større antall svarte slaver. Slavene ble skilt fra andre slaver fra samme område og språkgruppe, og fra eventuell familie – dette ga mindre rom for kommunikasjon og derved opprør. Alle sider ved slavenes liv ble diktert av eierne, inkludert boformer og eventuelle ekteskap. Under disse forholdene utviklet det seg et eget sosialt hierarki, og rutiner for forsøk på bevaring av Afrikansk kultur. Blant de hvite eierne var det en underrepresentasjon av kvinner, noe som førte til det Mintz (1971) kaller ”mistress-pattern”. Det oppstår når de hvite eierne tar svarte kvinner som elskerinner (frivillig eller ufrivillig fra kvinnenens side). Når disse unionen fører til barn, oppstår en middelklasse av fargete som verken hører til blant de hvite eller blant de svarte. I forhold som disse som førte til barn, fikk barna ofte høyere status blant slavene, kanskje fikk de bo i slaveeierens hus, kanskje fikk de andre goder som ekstra matrasjoner, mindre arbeid og annet. Materiale fra slavetiden tyder på at et betydelig antall etterkommere etter plantasjeeierne og deres sønner, ble tatt bedre hånd om enn slavene generelt, tidvis i form av overnevnte goder, eller hvis eieren forlot landet, ble tilgodesett med land eller pengesummer, så de skulle slippe å bli solgt til nye eiere. Fargete kvinner var ettertraktete elskerinner for både hvite og svarte menn (Mintz, 1971)

Men ikke alle slavene fant seg i sitt åk, og på alle øyene gjorde slavene hyppig opprør, eller de forsøkte å flykte, de fleste kanskje med døden til følge. Men muligheten for flukt var bedre i områder med fjell og jungel. I mange slike områder fantes små enklaver med rømte slaver,

kalt maroons, eller neg mawon (Reynolds, 2003), etter det spanske ordet cimarron som betyr vill. På Jamaica ble det ført guerilljakriger mot maroonene i flere år, men ingen steder var rømningene så mange som i Surinam. I jungelen der ble det opprettet et eget maroon samfunn, Saramancaene, der de forsøkte å ha et levesett så likt det de hadde hatt i Afrika som mulig (Price, 1983). Strengt regler for hvordan erindringer, historier, ritualer og andre kulturelle trekk skulle taes vare på var essensielt for samfunnet. Det var viktig at informasjon ikke kom utedkommende i hende, for dette var verdifull informasjon. Til skriftløst samfunn å være, har Saramancaene klart å ta vare på mye av historien sin, nettopp fordi det har vært så viktig å bevare den (Price, 1983).

I løpet av 1800-tallet dalte etterspørselen etter sukker i Europa, og økt motstand mot slaveriet førte til stopp i slavehandelen og etter hvert frigjøring av slavene. Britene stoppet slavehandelen i 1807 og friga slavene i 1833. Franskmenn og dansker friga sine slaver i 1848, og hollenderne til slutt i 1863 (Reynolds, 2003). Frigjøring av slavene var en lang prosess som ble foretatt i flere etapper. Først ble det forbudt å selge og kjøpe "nye" slaver. Deretter ble all handel med slaver forbudt, og senere ble alle slaver frigitt.

Etter frigjøringen ble det igjen mangel på billig arbeidskraft. Etterspørselen etter sukkerrør dalte, og plantasjeieerne tapte penger. Løsningen ble import av arbeidskraft fra andre europeiske kolonier, hovedsaklig fra India. Disse var ikke slaver, men arbeidere på kontrakter på kanskje fem – ti år, mot betaling og gratis hjemreise. Kontraktene ble ofte misligholdt og arbeiderne fikk ingen hjemreise. Kontraktsarbeidere kom også fra Kina, Syria og andre Østasiatiske land, men ikke i like stort monn som fra India (den gang inkludert nåværende Pakistan og Bangladesh). Befolkningen på de Karibiske øyene inkluderte selvsagt også de europeiske plantasjeieerne, samt andre hvite arbeidere og deres familier. Til tross for at en del

av de hvite hadde familie, var det flest menn som arbeidet og bodde på øyene, derfor forekom blanding mellom de ulike folkeslagene, selv om dette vanligvis ikke ble oppmuntret og noen folkegrupper hadde strengere ”regler” enn andre. De indiske kontraktsarbeiderne hadde mye større mulighet til å bevare sine kulturer enn det de afrikanske slavene hadde, og det vises tydelig, særlig på øyer som Trinidad som har en relativt stor indisk minoritet (Eriksen, 1996). Men forholdet mellom folkegruppene varierte stort mellom de ulike øyene. Mens det på de spanske øyene forble et hvitt flertall til en hver tid, importerte de britiske koloniene langt flere slaver (Mintz, 1971). Deres etterkommere utgjør, som tidligere nevnt, rundt 90 % av befolkningen på de tidligere britiske øyene. Unntak er f.eks. Trinidad som har et større indisk innslag i befolkningen. Av denne samme grunn er blanding mellom befolkningsgrupper mer utstrakt på noen av øyene enn andre, og hudfargenyanser tillagt større eller mindre sosial viktighet. De ulike gradene av kreolisering (eller blanding om man vil) har ført til ulik grad av integrasjon i samfunnet som helhet.

Etter at slavedriften opphørte, fortsatte mange slaver arbeidet på plantasjene ettersom det ikke fantes andre alternativer. Slavene var blitt frie, men vilkårene for arbeid var sjelden bedre, kanskje til og med verre i noen tilfeller. På noen av de karibiske øyene fantes store arealer som ikke var eiet og drevet av plantasjene, mens på andre var alt land ”opptatt”. Slavene hadde vanligvis muligheten til å dyrke sine egne små jordflekker, bergsprekker og fjellsider, som var uegnet for plantasjedrift, for å spe på matrasjonene. Etter frigjøringen ble disse og andre dyrkbare områder som ikke egnede seg for plantasjedrift eller på annen måte var i bruk av koloniherrne, tatt aktivt i bruk av de tidligere slavene. På øyer med rikelig tilgang var slavene naturlig nok mindre villig til å fortsette arbeidet på plantasjene, enn på steder der tilgangen var liten. Etter frigjøringen, når de tidligere slavene fikk ”betalt” for å jobbe, ble de samtidig trukket i lønn for leie av husvære og for land de dyrket selv.

Fabrikkene hvor sukkerrørene ble presset og foredlet var moderne industri lenge før Europa ble industrialisert. Mintz (1971) viser hvordan de karibiske samfunn var industrialiserte og moderniserte og samtidig preget av landsbyer med småbønder som stort sett dyrket til eget forbruk. På en annen måte har Ortiz (Horowitz, 1971) skildret denne kombinasjonen ved å beskrive kontrastene mellom tobakk og sukker, sett som kontrastene mellom svart og hvit. Dyrking av sukker er arbeidsintensivt og fremmedgjørende for arbeiderne – de som dyrker rørene deltar ikke i foredlingen, noen kutter rørene, andre frakter dem til fabrikk, der nye igjen presser sirupen ut. Sukkerrør krever ingen erfaring. Tobakken derimot, kan dyrkes av en eneste mann. Han må stelle for plantene sine og holde dem under konstant oppsyn. Hans kunnskap vil påvirke kvaliteten på den ferdige tobakken, og det er ham selv som foretar alle de nødvendige handlinger for å fremskaffe tobakk av ypperste kvalitet, helt ned til rullingen av bladene. Det er makro vs. mikro, kvantitet mot kvalitet. Interessant nok har Reynolds (2003) brukt noe av den samme teknikken for å beskrive forskjellene mellom sukker og bananer. Bananer overtok den økonomiske viktigheten etter sukker på en del av de karibiske øyene. Reynolds beskriver hvordan sukker hører til plantasjer og slaveri, mens bananer tilhører folket. Bananer kan i motsetning til sukker nesten dyrkes over alt, i fjellskråninger og i trange juv. Bananplantens røtter stikker ikke dypt og er ikke kresne, så de fleste steder vil gjøre nytten. En annen viktig forskjell mellom sukker og bananer i Reynolds øyne er at gevinsten fra sukker havner hos de få, mens fortjenesten fra bananen kommer folket til gode. At bananen viste seg å ikke forbli så fabelaktig på lang sikt og i alle henseender likevel, skal jeg komme tilbake til.

Karibien var lenge et utforsket antropologisk område, i utgangspunktet fordi det ikke fantes urbefolkninger å studere, og det tradisjonelle antropologiske studiefelt var de ”innfødte”.

Koloniseringen av Karibien var et faktum flere hundre år før antropologi ble et forskningsfelt, og flesteparten av de innfødte, med kulturer og språk var da utvasket. Interessen for å studere de afrikanske slavene var lenge ikke-eksisterende, men da temaet etter hvert kom på den antropologiske agendaen, gikk teoriene ut på at de afrikanske slavene ikke hadde noen kultur – var de da verdt å studere? Tidlige antropologiske studier i regionen dreide seg om å finne ut i hvilken grad – om noen - de afrikanske slavene brakte med seg sine egne kulturer da de om til Karibien. Dels gikk teoriene ut på at slavene var å regne som blanke ark kulturelt sett, uten noen form for overlevninger fra sine tidligere liv. Dels at de eventuelle kulturelle trekk som overlevde, ikke vedvarte i de nye omgivelsene. I tillegg hersket det uenighet om slavene som ble solgt til Karibien kom fra en lite område på vestkysten av Afrika og derfor hadde en homogen kultur, eller om de kom fra større deler av kontinentet, og fra mer diverse kulturelle områder. Dette ville ha stor betydning for muligheten til å bevare kulturelle trekk gjennom slaveriet. Ved siden av å ha en utypisk befolkning var de koloniserte karibiske samfunn moderne og til dels industrialiserte. Disse trekkene passet heller ikke datidens antropologer. Trouillot (1992) mener Karibien fremdeles er et blankt ark i antropologisk sammenheng. En sneverhet i forskningsområder henger igjen fra tidligere, og blir vokter av regionens gatekeepere (Trouillot, 1992). Fra et lokalt ståsted forklarer Ortiz (Horowitz, 1971) dette ved at antropologi i periferien mangler anerkjennelse i sentrale fora.

Selvstendighet og språk

Selvstendighetsarbeidet i Karibien har antatt forskjellige former på de ulike øyene. Haiti var det første landet til å bli selvstendig, så tidlig som i 1804 (Eriksen, 1996). Deretter støttet USA frihetsbevegelsen på Cuba i 1898, og ble kvitt spanjolene. Under den første verdenskrig hadde Europa nok med seg selv, og koloniene i Karibien ble overlatt delvis til seg selv, med påfølgende svekkelse av de koloniale båndene. Selvstendighetsarbeidet i den engelsktalende

delen av Karibien har vært gjennom flere faser. Gryende selvstendighetstrang på 1930-tallet ble hjulpet av en økonomiske oppsving under den andre verdenskrig, ettersom behovet for matvarer økte i Europa. Storbritannia ønsket å samle de tidligere koloniene sine til et land, eller i en union. Dette var store øyer som Jamaica og Trinidad, og mindre som Montserrat og St. Lucia. I 1958 skulle disse danne Den Vestindiske Føderasjon, med hovedkvarter i Trinidad. Men etter flere mislykkete forsøk ble initiativet oppgitt. De store øyene mente de hadde grunnlag for å klare seg selv, noe de mindre øyene ikke hadde, og dette ble en belastning og skjevhet for de større øyene. Øyene hadde liten tradisjon for kommunikasjon seg imellom på et offisielt nivå ettersom de var vant til å kommunisere via sine europeiske kolonisatører, og hvert land lette etter sine egne selvstendighetstanker og ledere.

I dag har de fleste tidligere britiske koloniene en form for selvstendighet, medlemskap i the Commonwealth, og den engelske dronning som offisielt overhode. Jamaica og Trinidad ble selvstendige i 1962. Forsøket på en federasjon av de resterende mindre øyene fortsatte fram til Barbados løsrev seg og ble selvstendig i 1966. Dominica og St. Lucia ble også selvstendige, mens Antigua, St Vincent, Grenada og St. Kitts ble bundet sammen med enda mindre naboøyer for å forme nye selvstendige nasjoner. Anguilla og Montserrat forhandlet frem fortsatt status som britiske kronkolonier. I de franske koloniene tok selvstendighetsarbeidet en helt annen retning, og endte med at Martinique og Guadeloupe ble franske departementer (Departements d'Outre Mer) i 1946, i stedet for å bli selvstendige stater. Dette innebærer at de i dag er integrerte deler av Frankrike, med medlemskap i EU, euro og at innbyggerne er å betrakte som franskmenn. De tidligere nederlandske øyene ble også forsøkt samlet i en union i 1954, som selvstyrende del av Nederland. Men heller ikke denne unionen har fungert, og f.eks. Aruba ble selvstendig i 1986.

I dag er de tidligere koloniherrernes innflytelse svært merkbar på språkene i regionen. De tidligere spanske øyene har spansk som offisielt språk, likeledes har de franske øyene fransk og de britiske har engelsk. I tillegg har mange av øyene kreolspråk, som er blandinger mellom flere språk, utviklet gjennom behovet for å kommunikasjon mellom plantasjeeiere og slaver. Kreolspråkene er en blanding mellom koloniherrernes ordforråd, med syntaks fra vestafrikanske språk. De har utviklet seg fra å være pidginspråk med lite ordforråd og få uttrykksmuligheter, til å bli levende og fullverdig språk i dag (Eriksen, 1996). Til tross for forsøk på å gjøre kreol til skriftspråk, og deretter offisielt språk, har dette enda ikke lyktes. Kontemporære forfattere bruker kreol både som eneste språk i enkelte utgivelser, men oftere blandet med et av de offisielle språkene, for eksempel ved at hovedteksten er på fransk, mens dialogene er på kreol. I dag er skolene bygget opp på de tidligere koloniers maner, med deres språk. Patois (en annen betegnelse for kreol) snakkes hjemme, med venner og gjerne blandet med engelsk eller fransk. Således kan en setning bestå av både engelske og kreolske ord og uttrykk. En av mine informanter har understreket at kreol aldri kan bli et skriftspråk fordi det endrer seg for hurtig. Hans sønn på 16 vil ikke forstå hva en to generasjoner før ham sier, hvis de snakker patois – til det har språket endret seg for meget. Til tross for slike holdninger har Governor General Pearlette Louisy (på St. Lucia) gått i bresjen for å få oversatt bibelen til kreol, som ett skritt på veien mot å gjøre språket til offisielt skriftspråk. Barna lærer kun å lese engelsk på skolen, ikke kreol, men det finnes voksenopplæringskurs i kreol. På de engelske øyene og på de hollandske snakkes engelsk, i tillegg til kreol, eller papiamentu. På de franske snakkes fransk eller patois. På St. Lucia snakkes engelsk og fransk patois, noe som henger igjen fra tidligere franske eierskap.

I tillegg til å betegne språk, har ordet kreol også flere betydninger i Karibien. På de spanske øyene kom kreol til å bety hvite spanjoler født i Karibien, mens på de britiske øyene, ble kreol

en blanding mellom svarte og hvite, altså de fargete. I dag er kreol betegnelsen for det lokale, det karibiske – hele den kulturelle blandingen, som motsetning til det importerte.

Migrasjon

Migrasjon er en sentral side ved befolkningen på de Karibiske øyene, helt fra tidlige tider hvor Arawakene og Caribene inntok øyene, men hovedsakelig fra den europeiske kolonisasjonen. Europeerne kom til øyene, noen ble lenge, mens andre igjen dro tilbake til hjemlandene sine. Slavene ble brakt over havet, og flyttet mellom øyene hvis det var behov for arbeidskraft andre steder enn der den var. I dag kan de færreste av øyene brødfø sin befolkning. Det er fattigdom, høy arbeidsledighet og få utdanningsinstitusjoner, og migrasjon til andre karibiske øyer, til USA, Canada og England er vanlig (Ellis, 2003). Ellis (2003: 2) refererer til en rapport fra Verdensbanken som sier at migrasjonsratene i Karibien er de høyeste i verden. Fra de små øyene som St. Lucia og Dominica, flytter folk til mer utviklete øyer som Trinidad og Barbados i håp om jobb eller utdanning og et bedre liv. Og fra alle øyene flytter folk til karibiske enklaver i USA, Canada og Europa i søken etter jobb. Mange av migrantene er unge mennesker, både kvinner og menn. Migrantene må ofte akseptere lavtlønns jobber i sine nye hjemland, men det er vanlig å sende penger og varer tilbake til familien (Ellis, 2003). Mange av migrantene har barn som blir etterlatt i familiens varetakt mens de er ”borte og tjener penger”. Men storfamilien er på hell i Karibien, og eneforsørgerfamilier er fortsatt vanlig, så dette mønsteret kan komme til å forandre seg i fremtiden. Mange av migrantene kommer tilbake når de når pensjonsalder, og disse demografiske forholdene påvirker den sosiale strukturen i noen land (Ellis, 2003). Hvem reiser og hvorfor? Alle reiser. Alle har noen i familien som bor i utlandet, enten for en periode eller for alltid. Og folk drar av ulike, og av mange grunner: Noen flykter fra dårlige forhold på øyene. Fra fattigdom, fra vonde minner og opplevelser, fra låste familieforhold og

obligasjoner, fra få muligheter til økonomisk og personlig utvikling. Det er universiteter med campuser på en del av øyene, men det gir høyere status å ha utdanning fra Europa eller USA. Særlig for de som ønsker jobb i utlandet, som mange jo gjør. Det er forbundet stor status med å emigrere, selv om mange faller atskillig hakk på rangstigen når de kommer utenlands. I Europa oppleves stor rasisme, noe som ikke oppleves i samme grad i Karibien⁵. Det er små forhold og janteloven regjerer. Du skal ikke skille deg ut og du skal ikke tro du er noe. Dette er potensielt et stort problem for kvinner på for eksempel Guadeloupe, særlig for dem som ønsker å finne sin egen stemme, for dem som føler seg annerledes, for dem som ikke vil ha barn osv. Da er det å dra utenlands en fristende mulighet. Å dra til anonymiteten, vekk fra alt som er trangt og stillestående, til den store verden hvor mulighetene finnes og hvor alt skjer.

Kvinner og menn

Under slavetiden var det den europeiske borgerlighetens moral som hersket. Idealet var kjernefamilien, med far, mor og barn, og respekt kom fra protestantisk etikk med mål om "ordentlighet", penger og tilbakeholdenhet i kjødelige forhold (Mohammed og Perkins, 1999). Slavene ble effektivt forhindret i å kunne oppnå denne typen aktverdighet, men ble likevel dømt etter den. Alle forhold var gjennomregulert inkludert ekteskap og boforhold. Slaveeierne ønsket sine kvinnelige slaver gravide for å øke arbeidsstokken uten økonomiske utlegg, og slektskap var i det henseende uvesentlig. Barn ble tatt hånd om av mødrene eller eldre kvinnelige slaver. Et barn født i slaveri er også en "bedre" slave, enn en som har kjent frihet. Med bakgrunn i den hvite herskerklassens moral og etikk, utviklet det seg en annen moral for den store del av samfunnet som ikke kunne oppnå den typen "verdighet" (Wilson, 1973). Resultatet ble andre kriterier for respekt. En stolt mann som blir sett ned på fordi han ikke har mulighet til å etterleve samfunnets kriterier for verdighet, hva kan han søke mot? Han kan

⁵ Se analysekapittelet for en nærmere diskusjon om dette emnet.

oppnå respekt blant sine likemenn ved å være fri, ha mange kvinner og mange barn, samt delta i det sosiale og spandere på sine venner. Wilson (1973) kaller disse to formene for sosial rangordning "reputation" og "respectability". Han mener at samfunnet kan forstås gjennom en fordeling langs to akser. En i forhold til sosioøkonomiske kår, den andre i forhold til omdømme man har. I etterslaveriets tid i Karibien, og frem til dag, kan samfunnsdeltakelse forstås gjennom denne aksetenkningen. Slik Wilson beskriver det, finnes skillet på flere plan. Hovedsakelig vil de fattigste tilhøre "omdømme – aksen", mens de som kommer høyere på den økonomiske stigen vil etterstrebe respektabiliteten. Wilson beskriver mannens deltakelse i "omdømmesfæren" som lite produktiv etter vestlig standard. Han skaper et bilde av krabber i en bønne, hvor alle som prøver å komme ut, trækker på andre og dytter dem ned igjen – Crab Antics er navnet han setter på sitt treffende bilde. Det han viser er at det ikke er noen felles strategi for å hjelpe hverandre ut av bønnet, og at veldig få greier å komme seg ut, fordi de blir dratt ned av de andre i samme situasjon. I tillegg vil menn representere omdømmeaksen, og kvinner respektabiliteten (Wilson, 1973). Men bildet er selvsagt ikke fullt så enkelt. Når menn blir eldre, har erobret sine kvinner og fått sine barn, vil de slå seg til ro med familie og kanskje gifte seg med moren til de siste barna. Han vil da forlate "omdømmesfæren" og tre inn i "verdighetssfæren". Denne typen sosiale relasjoner, sammen med arven fra slavetiden om at kvinner forsørger sine barn uten menn, og elskerinnemønsteret, ser vi fremdeles trekk av i dag på de Karibiske øyene. En undersøkelse fra Dominica, St. Lucia og Barbados (Mohammed og Perkins, 1999) viser at 50 % av alle hushold ble ledet av kvinner, med eller uten residerende mann. Det er også vanlig å ha barn med flere menn, og det er vanlig med elskerinner. Wilsons begreper er selvsagt en forenklet forklaringsmodell. Og til tross for et bevisst forsøk på det motsatte har begrepsparet hans blitt gatekeeperbegreper i karibisk forskning, en linse vi tolker karibisk maskulinitet og feminitet gjennom (Freeman, 2000).

Det å være kvinne i Karibien i dag er et tema med økende interesse, både i antropologiske kretser og i karibiske diskurser. Mohammed og Perkins (1999) refererer til Janet Momsen ("Women and Change in the Caribbean" 1993) hvor hun beskriver kjønnsrelasjoner i regionen som et dobbelt paradoks, først som et patriarkat innenfor et matrofokalt system med matrilokale familier, og deretter som ideologi om hjemmeværende kvinner side om side med kvinners økonomiske uavhengighet. Det betyr at selv om husholdene ledes av kvinner og det er familiens senter, har menn autoritet over kvinner og barn. I tillegg forventes kvinner å forsørge seg selv og barna, men ideelt sett hører kvinnen til i hjemmesfæren.

Mohammed og Perkins (1999) studie av kvinner på St. Lucia, Dominica og Barbados bekrefter disse paradoksene. Den er basert på andre kriterier enn mange antropologiske studier fra regionen, og dette er gjort eksplisitt. I introduksjonen påpeker forskerne at de antropologiske diskursene baserer seg på studier av klassestruktur og status, med lovbindende ekteskap og kjernefamilien som ideal. Det er den kristne moral som ligger til grunn, ikke de dilemmaer og valg som individuelle menn og kvinner møter (Mohammed og Perkins, 1999:IX). Først på 1980-tallet ser vi disse perspektivene bli sentrale i diskursen, og det er fra dette ståstedet forskerne stiller sine spørsmål. Nytt for kvinneforskningen på 1980 og 1990-tallet var å se kvinner og femininitet som en egen enhet, ikke det å se på kvinner i forhold til menn.

Men kjønn handler like mye om menn som om kvinner. Og kjønnsrelasjoner begrenser seg ikke til relasjoner mellom menn og kvinner, men inkluderer relasjoner menn imellom og kvinner imellom slik de forholder seg til og interagerer med hverandre (Ellis, 2003: 149). Mann/kvinne forhold i Karibien er preget av mistro, desillusjon, utroskap, menns makt og autoritet, vold i hjemmene, deling av husarbeid, og troen på at mannen er forsørgeren (Ellis,

2003). Men den karibiske mannen er ikke så uansvarlig som ryktet tilsier. Ellis (2003) tar for seg stereotype holdninger til femininitet og maskulinitet. Resultatet viser at mannen deltar mer i familielivet enn populære holdninger skulle tilsa. I tillegg er menns selvbylde i forandring fordi kvinner har økt sin makt og innflytelse (Ellis, 2003). I karibisk manndom som beskrevet av både menn og kvinner, er seksualitet, seksuell identitet og fertilitet, og mannes evne til å forsørge familien viktige elementer. Mannen skal være familiens overhode og ha autoritet over kvinner og barn, noe som er naturlig og en del av Guds plan (Ellis, 2003). Høy arbeidsledighet og generell fattigdom, ved siden av forskyving i maktbalansen mellom menn og kvinner har ført til mannlig frustrasjon og kvinnelig initiativ.

Karibien i dag

I nyere tid har de Karibiske statene selv dannet ulike fellesmarkeder og organisasjoner som skal ivareta regionens felles formål, og bedre samarbeidet mellom dem (Ellis, 2003). I 1997 sluttet 14 land seg til CARICOM (the Caribbean Community), en organisasjon som forenkler handel, kommunikasjon og utdanning landene i mellom. Andre organisasjoner som har vokst frem er organisasjoner som OECS (the Organization of Eastern Caribbean States), the Association of Latin America and Caribbean States, og regionale banker og felles helse- og utdanningsinstitusjoner. The University of the West Indies har campuser på Jamaica, Trinidad og Barbados, samt tilstedeværelse i form av fjernundervisning på de øvrige øyene.

De karibiske øyene er til dels svært utsatt økonomisk sett, ettersom mange av øyene lener seg kraftig på få pilarer. Etter at de aller fleste sukkerrørplantasjene ble nedlagt, og banandyrking overtok som hovedinntektskilde er øyene nok en gang utsatt for globale strømninger utenfor deres kontroll (Reynolds, 2003). De britiske øyene hadde store økonomiske oppsving etter at bananen ble innført, men satsingen på monokultur med beskyttede markeder i Storbritannia,

viser seg å være for spinkelt grunnlag. For det første er regionen meget utsatt for orkaner sommerstid. Kraftige orkaner har flere ganger ødelagt hele eller store deler av avlingene. For det andre opphørte det gunstige beskyttede markedet i Storbritannia på grunn av EU's fellesmarked i 1993. Prisene på bananer ble så lave at de ikke utgjorde prisen det kostet å dyrke dem (Gilmore, 2000). Vilåårene for å dyrke bananer i Karibien er ikke like gunstig som vilåårene i Sør Amerika, og de er derfor ikke konkurransedyktige på et åpent marked. Siden 1990-tallet har bananproduksjonen vært på hell, og dette har skapt til dels store negative konsekvenser for de bananproduserende landene.

Turisme har i de senere årene inntatt en viktig plass i mange Karibiske økonomier, og millioner av turister besøker øyene hvert år. Men som Reynolds (2003) påpeker deltar penger fra turismenæringen i en annen økonomisk sfære enn penger fra bananproduksjonen, selv om turistnæringen har større effekt på BNP. Store deler av fortjenesten fra turistnæringen går til få store (og ofte utenlandske) hotell- og cruiseskipeiere (Reynolds, 2003). Selv om næringen skaper arbeidsplasser, satser mange av hotellene på alt-i-ett-løsninger som innebærer at turistene i så liten grad som mulig behøver å delta i det lokale samfunnet. Lite av pengene går dermed ut i vanlige folks kretsløp (Gilmore, 2000). På den annen side påvirker bananprisene svært mange menneskers dagligliv. Reynolds (2003) viser i sin bok om bananstreiken på St. Lucia i 1993, at for hver dollar en fattig person tjener, vil hun bruke mer av den enn en mer velstående person vil gjøre. Siden deltakerne i bananindustrien stort sett består av fattige, eller ikke velstående mennesker, vil pengesirkulasjonen i dette sjiktet ha større betydning for befolkningen enn tilsvarende sirkulasjon i det mer velstående turismesjiktet. I tillegg vil bananpengene bli brukt i nærmiljøet og således stimulere den lokale økonomien.

2. METODISK DISKURS

Introduksjon

Forskningsprosjekter blir ikke alltid slik de i utgangspunktet er tenkt. Jeg vil driste meg til å si at de sjelden blir som forventet. Innenfor ulike forskningsdisipliner, og ut fra ulike teoretiske posisjoner, tillegges dette ulik vekt. Med utgangspunkt i en positivistisk hypotesetesting, vil et endret forskningsopplegg kanskje kunne tilskrives svakheter i den initielle planleggingen, men innenfor antropologi snur vi dette til en fordel. I følge Peltó & Peltó (1996: 240) er en av antropologiens metodologiske styrker at forskerne vanligvis er så fleksible at de oppdager nye informasjonsområder underveis i forskningen. Vi anerkjenner og gjør eksplisitt en del av forskningsprosessen som forskere innenfor mange fagfelt ikke tillates. Men å ha en åpenhet i forhold til faktorer som kan påvirke forskningens retning, betyr ikke at arbeidet er planløst eller tilfeldig. Slik som i annen forskning må det settes krav til hvordan informasjon blir hentet inn, hvordan denne informasjonen blir behandlet og hvilke konklusjoner som kan trekkes på bakgrunn av materialet.

Den metodiske tilnærming man har til et prosjekt er avhengig både av fag, faglig miljø og mer personlige faktorer, men ideelt sett er det forskningsprosjektets natur som skal være avgjørende. Hva slags metode vil best kunne brukes for å hente inn den informasjon som er nødvendig for å besvare eller belyse forskningens kjernepunkt? Hva slags spørsmål man stiller seg i forskningen vil ha viktige implikasjoner for hvordan man skal gå frem. Innenfor antropologi spør vi sjelden etter kausale forklaringer på sosiale fenomener eller relasjoner, vi er mer opptatt av å forstå menneskelig samhandling eller belyse kulturelle mønstre. Dette påvirker typiske valg av metode. Vi deler gjerne de metodiske tilnæringsmåtene i to hovedkategorier: kvantitative og kvalitative metoder. De kvantitative metodene brukes for å

besvare spørsmål om mengder og representativitet. De baserer seg på store mengder data, vanligvis om relativt få enheter. Med et stort materiale kan statistiske verktøy tas i bruk, og man kan si noe om hva som er typisk eller representativt for utvalget man har samlet inn data fra, finne gjennomsnittsverdier eller forholdsmengder. De vanligste kvantitative datainnsamlingsmetodene er standardiserte intervjuer, spørreskjema og enquêtes. Eksempelvis kan en kvantitativ undersøkelse si noe om hvor mange hushold i et gitt geografisk område som er ledet av kvinner, hvor stor prosentandel av helheten dette utgjør eller relatere det til husholdets samlede inntekt. En slik undersøkelse kan si mye om konkrete forhold eller korrelasjon mellom ytre omstendigheter, men kan si lite om hvordan det oppleves å lede et slikt hushold, eller hvilke sosiokulturelle implikasjoner det har å vokse opp i ett. En slik dypere forståelse av hvordan og hvorfor vil best kunne belyses ved hjelp av kvalitative metoder. Kvalitative metoder inkluderer intervjuer eller mer ustrukturerte samtaler, og observasjon, deltakende eller ikke. Creswell (1994:94) tydeliggjør forskjellene ved å bruke mønsterteorier i case studier som eksempel:

"In case studies, Lincoln and Guba (1985) refer to "pattern theories" as an explanation that develops during naturalistic or qualitative research. Rather than the deductive form found in quantitative studies, these pattern theories represent a "pattern" of interconnected thoughts or parts linked to a whole. Neuman (1991) provides additional information about pattern theories: Pattern theory does not emphasize logical deductive reasoning. Like causal theory, it contains an interconnected set of concepts and relationships, but it does not require causal statements. Instead, pattern theory uses metaphor or analogies so that relationship "makes sense". Pattern theories are systems of ideas that inform. The concepts and relations within them form a mutually reinforcing, closed system. They specify a sequence of phases or link parts to a whole."

På denne måten synliggjøres forskjellige måter å tenke på innenfor de ulike metodene. Det er også viktig å påpeke at metodetilnærmingene ikke er gjensidig utelukkende. I de fleste tilfeller vil bruk av flere metoder og flere tilnæringsmåter, såkalt metodetriangulering, styrke både den innhentete informasjonens reliabilitet, det vil si om den er til å stole på, og dens validitet, om den er relevant for de spørsmål som søkes belyst. Dette er begreper som

stammer fra kvantitative undersøkelsesmetoder, hvor de har konkret betydning og relevans. Den innsamlede informasjonens validitet handler om de målte verdiene faktisk måler det de er konstruert til å gjøre. I det tidligere nevnte eksempel om hushold med kvinnelig overhode, kan vi si at spørsmål om hvor mange barn som lever i husholdet ikke kan måle hvor mange hushold som er ledet av kvinner. Spørsmålet kan godt være relevant i forhold til problemstillingen, men besvarer det ikke, og har derfor lav validitet. Reliabilitet forholder seg til funnenes replikabilitet, det vil si om de kan gjenskapes, f.eks. om et eksperiment alltid vil føre til samme resultat, eller om antall hushold ledet av kvinner forblir det samme ved en ny telling. Ordene reliabilitet og validitet er mer problematiske å bruke som kvalitative begreper. Sosiale situasjoner, eller personlige opplevelser kan vanskelig gjenskapes, og rommet for hva som kan være relevant informasjon er betydelig større i kvalitativ enn kvantitativ forskning. Det er gjort forsøk på å finne begreper som er mer tilpasset kvalitative arbeidsformer, og "trustworthiness" og "authenticity" er foreslått.

Metodetriangulering er en videre måte å forsikre seg om at dataene man samler inn er gode. Ved siden av triangulering innenfor kvantitative og innenfor kvalitative metoder, er det mulig å benytte seg av både kvantitative og kvalitative metoder i ett og samme prosjekt. Det å bruke flere metoder for å samle inn data om det samme emnet, bidrar til å øke kvaliteten fordi det kan bidra til å luke ut eventuelle feilkilder, misforståelser og tilfeldigheter. I tillegg vil det bidra til å skape et mer helhetlig bilde av det man ønsker å lære mer om. For igjen å bruke det samme eksempelet: Etter å ha talt hvor mange hushold som ledes av kvinner og hvor mange barn som vokser opp i dem, kan man forske på hvordan det oppleves av dem det gjelder, hvordan resten av samfunnet ser på dem og om det spiller noen rolle i forhold til utdanningsnivå eller inntekt. I dette tilfellet ville kanskje et enkelt spørreskjema kunne gi svar på noen av spørsmålene, mens andre ville kreve at forskeren oppholdt seg over tid i samfunnet, og kombinere deltakende observasjon med dybdeintervjuer. Resultatene av de

ulike datainnsamlingsmetodene vil kunne gi mening til hverandre, samt styrke alle sider av forskningen. Dertil kommer at realistiske og velplanlagte studier øker sjansene for at de blir gjennomført.

Tekstanalyse

Den informasjonen forskeren bruker omfatter ikke bare de rådata en selv innhenter. Det vil også være naturlig å forholde seg til andre kilder. Tidligere forskning på området, teorier innenfor eller utenfor fagfeltet, offentlig statistikk, fiksjons- og faktalitteratur er alle mulige kilder. Antropologiens forskningsresultater blir ofte fremstilt i en monografi, en helhetlig og omfattende beretning og en del av et samfunn eller fenomen. Tekster blir vanligvis behandlet som "bakgrunnsmateriale" for den egentlige analysen, men kan også analyseres i seg selv.

Hammersley and Atkinson (1983: 129) foreslår etnografiske spørsmål som kan stilles til tekster: "Hvordan er de skrevet? Hvordan blir de lest? Hvem skriver dem? Hvem leser dem? Med hvilket formål? Ved hvilke anledninger? Med hvilket resultat? Hva blir beskrevet? Hva blir utelatt? Hva blir tatt for gitt? Hva virker det som om forfatteren tar for gitt om leseren(e)? Hva må leserne vite for å forstå dem?"⁶

Dette er en måte å behandle tekster på som ikke er vanlig i antropologisk forskning, selv om representasjon av "virkeligheten" og etnografien som formidlingsmåte har vært diskutert og kritisert (Marcus & Fisher, 1986). Vi vil vanligvis behandle skjønnlitterære tekster annerledes enn faglige tekster og andre typer dokumenter, fordi vi skiller mellom fiksjon og fakta. Men i et antropologisk univers er det en fin linje mellom hva som er "sant" og "virkelig" og det som er konstruert eller fiktivt. En persons virkelighet korresponderer ikke nødvendigvis med en ytre realitet, og som antropologer er vi interessert i nettopp i de ulike stemmene som sammen

⁶ Min oversettelse.

viser oss mangefasetterte livsverdener. I følge Silverman (2001) kan tekster behandles på same måte som intervjuer, som uttrykk for ulike perspektiver og former for moral, i stedet for sanne eller usanne referater fra virkeligheten. Han viser oss at skrevne tekster har flere fellestrekk med intervjuer (2001: 119). "Both underline the linguistic character of many qualitative data. Even if our aim is to search for supposedly "external" realities in our data, (e.g. class, gender, power), our raw material is inevitably the words written in documents or spoken by interview respondents." Vi kan se på tekster i forhold til hvor eksakt de gjengir virkeligheten, eller se på tekster som forfatterens personlige uttrykk for en mulig virkelighet, en tenkt virkelighet satt i system. Litterære tekster legger ikke skjul på at de er organiserte narrativer, i motsetning kanskje til antropologiske tekster eller monografier. En videre diskusjon av bruk av skjønnlitterære tekster i antropologien er lagt til delen "Antropologisk teori om skjønnlitteratur".

Utvalgelse av tekst

I denne oppgaven har jeg foretatt en antropologisk lesning av fire noveller. Valg av tekster å jobbe med er en kvalitativ vurdering, og dermed ikke gjort på bakgrunn av statistiske utvelgelsesmetoder, noe som ville være umulig i tillegg til lite meningsfylt. Ved valg av tekster har jeg lagt vekt på følgende kriterier: Hvem de er skrevet av, lengde, tilgjengelighet og tema. I tråd med problemstillingen til oppgaven min har jeg valgt tekster som er skrevet av karibiske kvinner. Hva slags tekster egner seg for antropologisk analyse? Det finnes lite antropologisk teori om dette emnet, selv om skjønnlitterære tekster blir brukt av antropologer som forsker på såkalte moderne samfunn. Eriksen (1994) viser at skjønnlitteratur kan brukes på tre ulike måter i antropologien: som 1) etnografiske kilder, 2) etnografiske beskrivelser, 3) visse bøker kan leses som teoretisk antropologi. Jeg vil først og fremst behandle tekstene som etnografiske kilder, og se på hvordan de fungerer som etnografiske beskrivelser. Karibisk

skjønnlitteratur inngår til tider i en lokal samfunnsdiskurs. Dette er et tema som inngår i en større debatt omkring senter og periferi som jeg ikke vil ta opp nærmere her.

Tekstene jeg har valgt er noveller. Lengden på novellene har gjort det mulig å sammenlikne mønstre og temaer som grunnlag for videre analyse. For å velge tekster har jeg sett på hva som er omtalt og tilgjengelig i Norge, av tekster skrevet av karibiske kvinner. De fleste folkebibliotek i Norge har for eksempel ikke noe i det hele tatt. Etter hvert fant jeg at novellesamlingen "Green Cane, Juicy Flotsam" ble omtalt i flere fora, i tillegg til å finnes på enkelte bibliotek, så denne ble mitt utgangspunkt.

Forberedende metodiske grep

Ved begynnelsen av feltarbeidet, før jeg hadde tatt stilling til hvilke tekster jeg spesifikt ville bruke i oppgaven, gjennomgikk jeg samtlige noveller i Green Cane Juicy Flotsam og gjorde en enkel tematisk analyse av dem. Det vil si at jeg identifiserte hva hovedtemaene i novellene var. Basert på resultatene derfra samt antropologisk materiale om Karibien generelt kom jeg frem til ti emner som jeg mente var vesentlig å lære mer om for å få innsikt i karibiske kvinners hverdag. Disse temaene var (i tilfeldig rekkefølge): Identitet; Forhold til menn/kjærlighet; Jobb/jobbmuligheter/arbeidsløshet; Utdannelse/skole; Migrasjon; Vold; Rase/farge/diskriminering; Barn; Fattigdom; Religion og alder. I tillegg kommer litteratur/lesing siden forholdet mellom antropologi og litteratur er temaet jeg ønsker å belyse i oppgaven. Jeg analyserte deretter de fire novellene i henhold til de ti temaene, og brukte dette materialet som grunnlag for intervjuer og samtaler jeg hadde med informanter. Det betyr ikke at samtalene kun dreide seg om de ti temaene, og jeg var spesielt oppmerksom på om det var områder som var viktige for kvinnene som ikke kom frem gjennom denne vinklingen. Jeg forsøkte å gjøre intervjuene åpne, men semi-strukturerte. Min erfaring var at det var stor

forskjell på hvor lette informantene var å snakke med, så det å ha en liste over mulige temaer å ta opp, var god hjelp i prosessen. Jeg fant mine informanter ved å oppsøke dem der de var, for eksempel på jobb eller på besøk i en frisørsalong, eller en restaurant. Dette valget har helt sikkert påvirket svarene jeg har fått, og jeg mener ikke at de representative for karibiske kvinner generelt. Likevel gir de en innsikt i ulike kvinners virkelighetsoppfatning, og kan derfor bidra til å vurdere de skjønnlitterære tekstene.

Jeg var forberedt på at tekstene jeg jobbet med ville endre karakter ettersom jeg lærte mer om Karibien, akkurat slik opplevelse og feltnotater gjør det med mer erfaring. Det var derfor et viktig poeng for meg å tolke tekstene før jeg dro eller i begynnelsen av oppholdet mitt, og så på nytt igjen senere i prosessen, etter å ha fått feltarbeidsopplevelsen på avstand. Når jeg analyserte novellene på nytt fant jeg et mye rikere og mer omfattende materiale enn det jeg var klar over til å begynne med. Jeg analyserte tekstene på samme måte som jeg behandlet feltnotatene mine, det vil si at jeg etter en analyse av handlingen, så etter meningene og strukturene som ligger bak disse handlingene. I lys av den kunnskapen jeg har om Karibien generelt og karibiske kvinner spesielt forsøkte jeg å tolke dem inn i en konkret kontekst.

Hoëm advarer oss (dvs. antropologer) mot å ta for lett på lesing av skjønnlitteratur:

"...the genre of modernist fiction, or any genre for that matter, cannot be read or properly understood unless the wider field of discourse of which it is part is known. This is a truism when it comes to fieldwork practice, where we are urged to interpret phenomena *within their (cultural) contexts*. For some strange reason, though, we tend to throw all this analytical sophistication overboard when it comes to the practice of reading" (1994: 202).

Etter som jeg har jobbet med materialet, forsto jeg bedre og bedre hva Hoëm sikter til. Med erfaring blir tekstene ladet med mening, og det er den dypere mening som kan bidra til å skape sammenheng mellom tekster og mellom tekster og levde erfaringer. Dette bringer oss videre til Archetti, og viser hvordan vi kan jobbe mot å oppnå et av hans antropologiske mål:

"Thus, one of the objectives of anthropological research should be the systematic examination of the interconnections between written products and more general cultural and social processes" (1994:97).

Opplevelsen av feltarbeid

Valg av tema og sted for feltarbeid og antropologiske studier vil alltid være påvirket av den kulturelle og historiske kontekst studenten/forskeren befinner seg i, så vel som av personlige interesser og omstendigheter (se for eksempel Freeman, 2000. eller Pelto & Pelto, 1996).

Dette kommer godt til syne i mine valg av Guadeloupe, skjønnlitteratur og kvinner som fokus for studiene, og det finnes mange inngangsporter til å forklare valgene mine. Noen av valgene er konkrete og informerte, mens andre baserer seg på tilfeldigheter. En del av disse kan lett rasjonaliseres i ettertid, mens andre er og blir et resultat av tilfeldige omstendigheter. Jeg synes likevel det er på sin plass med en refleksjon rundt hvilke elementer som påvirker så vel de informerte som tilfeldige valg. I en situasjon der en student skal velge tema for en hovedoppgave er det klart at interesse og ulike faglige spørsmål veier tung. Jeg var så heldig å ha en foreleser i metode som hadde satt Archettis introduksjon i "Exploring the Written" (1994) på pensum. Skjønnlitteratur og lesing er det nærmeste jeg kommer en hobby, og jeg så muligheten til å kombinere studier og fritid. Slik ble første frø sådd til tema for hovedoppgaven - forholdet mellom antropologi og skjønnlitteratur.

Valget av Guadeloupe ble tatt på andre premisser. Et halvt års tid før jeg skulle på feltarbeid var min samboer på feltarbeid på St. Lucia, en engelsktalende karibisk øy. Vår datter og jeg var med. Mens jeg var på St. Lucia, leste jeg det jeg kunne finne av litteratur om og fra Karibien. Det var ikke mye, men det satte meg på tanken om at kvinnerollen i Karibien var i forandring, og at det var en fin begynnende avgrensning av et stort tema. Jeg lærte også at

litteratur skrevet av kvinner hadde preget karibisk skjønnlitteratur i økende grad de siste tretti årene. Jeg ønsket å utvide min opplevelse av Karibien ved å velge en annen øy enn jeg allerede hadde vært på, og jeg var særlig nysgjerrig på øyer som ikke hadde vært engelske kolonier. En gryende interesse for Maryse Condé, en forfatterinne fra Guadeloupe, førte meg dit. Denne åpenheten, og muligheten til å la det faktiske livet påvirke hvilken vei forskningen vil ta er en av gledene og kanskje styrkene ved antropologisk metode, noe jeg har diskutert nærmere i metodedelen av oppgaven. Vi anerkjenner og gjør eksplisitt en del av forskningsprosessen som forskere innenfor mange fagfelt ikke tillates.

Opplevelsen av feltarbeid, det å bo og leve i et fremmed samfunn er en situasjon preget av spenning, usikkerhet, misforståelser og gjennombrudd. Jeg hadde planlagt tre måneder på øya, noe jeg synes var i aller korteste laget, men personlige omstendigheter gjorde det vanskelig å være lenger. Jeg håpet at mitt tidligere opphold på St. Lucia skulle bøte noe på kortvarigheten. Mens jeg var på Guadeloupe, synes jeg ikke det fungerte slik, men i ettertid kan jeg tydelig se at det har gitt meg bedre grunnlag for forståelse av karibiske samfunn. Den første fasen av feltarbeidet var preget av oppdagelsestrang, informasjonssøking, leting etter et sted å bo og sykdom. Jeg hadde ikke bestemt hvor på øya jeg skulle bo, jeg hadde ingen kontakter, og med på reisen hadde jeg familien. På St. Lucia hadde vi opplevd at det å være hvite og ha med små barn var en fin døråpner i forhold til lokalbefolkningen, ettersom det var svært uvanlig. På Guadeloupe var det ikke slik, antakelig fordi mange franskmenn reiser nettopp til de franske karibiske øyene med sine små barn. Vi startet tiden på Guadeloupe i en liten og svært turistifisert, men rolig by, St Anne. Å ha med familie på feltarbeid, gjør helt klart oppholdet i en fremmed kultur lettere på en rekke måter. Man slipper i stor grad ensomhet og savn, og usikkerhet kan være lettere å takle. På den annen side tar familie mye tid, og forholdene må i større grad legges til rette ved at det stilles andre krav til forutsigbarhet og levestandard. Etter

en tids leting etter en annet sted å slå oss ned, valgte jeg Trois Rivières, et lite sted med få turister, ikke langt unna hovedstaden, hvor jeg hadde tilgang til et godt bibliotek.

Halvveis ut i feltarbeidet var jeg nær ved å gi opp. Dette er antakelig en ganske vanlig opplevelse, ikke bare for førstereisstudenter. Forelesere, forfattere og andre studenter ynder å fortelle om de håpløse situasjonene som nesten ødela hele forskningsopplegget, men som til slutt viste seg å by på uant inspirasjon eller opplevelse. Feltarbeidet endret karakter når jeg fikk kontakt med kvinnen som skulle vise seg å bli min hovedinformant.

De aller fleste hvite på Guadeloupe er franskmenn, så det er forventet at man skal kunne språket. Lokalbefolkningens holdning til franskmenn er ikke udelt positiv, og det virket klart til min fordel at jeg var norsk og ikke fransk. Når jeg likevel snakket språket, ble det tillagt ekstra positiv vekt. Det at min fransk var noe gebrokket, virket altså til min fordel, fordi det raskt viste at jeg ikke var fransk. Flere av mine informanter tok det som et kompliment at jeg var interessert i dem som guadeloupere og ikke som franskmenn, og ikke heller i sammenligning med franskmenn.

Opplevelsen av å komme til Guadeloupe var helt annerledes enn å komme til St. Lucia. Hadde Guadeloupe vært den første karibiske øy jeg besøkte, ville sammenligningene mine nok gått i en annen retning. På Guadeloupe er befolkningssammensetningen annerledes enn på St. Lucia. Lucianerne er overveiende av afrikansk opprinnelse, mens det på Guadeloupe er flere hvite (både bèkè og franskmenn) og flere fargete kreoler. Ettersom Guadeloupe er en del av Frankrike, kan franskmenn bosette seg der på lik linje med andre steder på fastlandet, og vice versa. På St. Lucia traff jeg svært få mennesker som ikke var derfra, bortsett fra en amerikansk antropolog og noen turister; på Guadeloupe var det ikke mulig å se på folk om de

var lokale eller ei. Jeg vil si at litteraturen, både den skjønnlitterære og den faglige, har blitt mer forståelig ved at jeg har tilbrakt tid på mer enn en øy. Selv om de karibiske øyen har mye til felles (se innledningen), er det klare og store forskjeller mellom dem.

Denne noe omstendelige forklaringen har jeg inkludert for å synliggjøre noen av forholdene som jeg mener påvirker hvordan jeg opplevde mine karibiske erfaringer, og selvsagt også er viktige for de fortolkninger jeg baserer meg på i oppgaven.

3. I SKJÆRINGSPUNKTET

Karibisk skjønnlitteratur på fransk

Før jeg går videre til å presentere antropologisk teori vedrørende bruk av skjønnlitteratur, vil jeg gi et kort innblikk i karibisk skjønnlitteratur, her med vekt på den frankofone delen av Karibien, ettersom feltarbeidet mitt ble utført på Guadeloupe. Et viktig poeng er å plassere litteratur skrevet av kvinner innenfor det litterære etablissement.

Den første litteratur i Karibien ble skrevet av prester og misjonærer fra midten av 1600-tallet og utover. Fra midten av 1700-tallet skrev også hvite født i Antillene (les békés) om det å leve i koloniene. Haitis frigjøring i 1804 inspirerte hele regionens svarte befolkning og de var først ute med svart, rasebevisst litteratur. Til å begynne med besto denne litteraturen av poesi og pamfletter, men fra begynnelsen av 1900-tallet ble også romaner skrevet. Som de fleste steder var det også her eliten som skrev, og under Francois Duvaliers regime ble de intellektuelle etter hvert eksilert. De slo seg ned i karibiske enklaver i Montréal, Paris og Dakar. På de andre, koloniserte øyene, hadde mulattene rett til full fransk nasjonalitet fra 1833, men det var svært liten litterær produksjon blant denne gruppen frem til sent på 1800-tallet. Og naturlig nok enda mindre fra den svarte befolkningen. Men fra 1920 og utover ser vi en økning i rasebevisst mulatt og svart litteratur, som rundt 1935 leder frem til Négritude-bevegelsens begynnelse blant svarte studenter i Paris. Det var en kraftfull politisk, litterær og filosofisk bevegelse og bli sett på som begynnelsen på svart motstand mot kolonialisme og fremmedgjøring, både kollektiv og personlig. Den representerer en retur til "africanness", afrikanske kulturelle verdier og "svarthet". Frem til 1950 uttrykte négritude-bevegelsens medlemmer seg mest gjennom poesi, men på 50- og 60-tallet endret dette seg i retning av romaner, med en realistisk og optimistisk tone. 1970-tallet brakte to viktige endringer foruten at litteraturen ble mer pessimistisk orientert: Teater ble viktig og det ble signifikant flere kvinnelige forfattere. De skrev om antillisk identitet som mennene, men utforsket også

ytterligere komplikasjoner gjennom kjønn og seksuell ulikhet. Teateret ble viktig fordi stykkene ofte ble fremført på kreol og nådde et ikke-lesende publikum. De brukte afrikansk og karibisk fortellertradisjon, i motsetning til skriftlig bruk av koloniherrernes språk. Utover 1980- og 90-tallet fortsatte teateret å utvikle seg, men romanen ble den mest dominerende litterære formen. Kreol ble også tatt i bruk i romaner, gjerne som en blanding med fransk, som uttrykk for det spesielt karibiske. Frem til i dag ser vi fortsatt en økning av kvinnelige karibiske forfattere, med en økende bevissthet rundt sine spesielle bidrag. Så sent som i 1988 ble den første store samling av kvinnelige karibiske forfattere avholdt, First International Conference of Caribbean Women Writers. Karibiens fragmenterte natur gjør det ikke enkelt å sørge for representasjon fra hele regionen på tvers av alle språkgrupper. Ved siden av fransk, engelsk og spansk, har vi nederlandsk, papiamentu, og sranan, i tillegg til ulike kreolske varianter (Haig, 1999).

På samme måte som historie er sentralt for å forstå Karibien, er de spesielle historiske omstendighetene sentrale i karibisk litteratur. Den handler om fremmedgjøring og leting etter identitet, det å aldri ha hatt mulighet til å ta sitt land i besittelse, rotløshet, om et overherredømme som er hvitt, europeisk og som skaper avhengighet og passivitet. Ved siden av kultur, historie, rase, farge og kolonialisme er teori viktig, både teoretisk litteratur om antillisk identitet og om den litterære produksjon selv (se for eksempel Fanon, Glissant og négritude-bevegelsen). Litterære verk står ikke alene i et vakuum, men i forhold til historien og til hverandre. Interessant og komplisert for antropologien er også at det er vanlig å utforske teoretiske interesser også i fiksjonsform.

Hvem skriver og hvorfor?

Guadeloupe er en del av Frankrike. Det er en liten øy med få muligheter. De siste 20–30 årene har andelen kvinnelige forfattere eksplodert. Dette faller sammen med en økt internasjonal interesse for kvinnelitteratur generelt og for tredje verdens litteratur spesielt. Utdanning foregår på fransk. Førstespråket til de fleste er kreol, fransk er andrespråket, skolespråk, jobbspråk og skriftspråk. Det er et stort prosjekt på Guadeloupe og Martinique blant de intellektuelle, å skrive litteratur på kreol. Men det ser ikke ut til å bli ordentlig antatt. For hvem leser bøker? Det er lite marked for bøker på kreol. Skuespill på kreol er mer populært, mer kreol i media, både tv og radio. Det ser også ut til at en blanding av fransk og kreol, en syntese er mulig. For eksempel at tale blir referert på kreol eller at man bruker kreolske ord og uttrykk som en del av teksten. Men, mange familier oppdrar nå sine barn på fransk, særlig jenter av to grunner hovedsakelig: fordi det er betraktet som penere og mer ordentlig – kreolsk blir betraktet som mer maskulint og rått enn fransk, gatespråk; det gir barna et fortrinn på skolen og senere i utdanning. Det intellektuelle kreolske prosjekt dreier som identitet og røtter, men dette er ikke ”folk” særlig opptatt av. De vil opp og frem her i verden. Den store stolthet over det kreolske språk er for eliten, ikke for hverdagsfolk. Man skriver på fransk, men føler på kreol. Uansett vil det å ikke ha fransk som førstespråk være et hinder for å uttrykke seg i litteraturen, både for kvinner og for menn. Og den litterære orienteringen vil gå mot Frankrike.

Jeg kan tenke meg at en kvinne som ønsker å skrive vil møte mange hindre ved å bo og skrive på Guadeloupe. Et eksempel kan være Maryse Condé. Hun er født og oppvokst på Guadeloupe, i en relativt velstående og besteborgerlig familie. Hun lært å snakke fransk hjemme, ikke kreol. Hun kjedet seg, i sin begrensede lille verden, så det var en selvfølge å dra til Frankrike for å studere når den tid kom. Der tok hun doktorgrad i litteratur, lette etter sin

identitet og ble del av et politisk aktivt miljø. Giftet seg med en afrikaner og flyttet til Afrika. Hun søkte seg ut, og fant ikke det hun lette etter i Frankrike, dro så til Afrika for å lete videre. Der mistet hun den afrikanske drømmen, fikk sine barn, gjorde karriere, og skilte seg. Tok avstand fra romantiseringer rundt Afrika, og rakk ned på den afrikanske manns kvinnesyn. Dro deretter til både Frankrike og USA, og fortsatte som professor i litteratur og som forfatter. Hun skriver både fra Afrika, Guadeloupe og USA.

Maryse Condé er internasjonalt kjent og har vunnet mange litterære priser i Frankrike og USA, og hun er kjent som en kvinnelig forfatter fra Guadeloupe. Men på Guadeloupe har det vært og er fortsatt, spørsmål om hun er guadeloupisk nok. Det er flere årsaker til det. Hun har ikke bodd der på svært mange år, hun skriver ikke hovedsakelig fra øya, og identifiserer seg ikke nødvendigvis som det selv heller. Hun skriver ikke litteraturen sin på kreol, og har ikke villet delta i det kreolsk prosjekt ledet av Chamioseau og Confiant på Martinique. Hun står ikke på barrikadene og kjemper for guadeloupisk identitet, slik de mener at hun skal. Hun skriver om hva hun vil, og er ofte kritisk til mange ting hun er ment til å opphøye. Men nå har Maryse Condé flyttet tilbake til Guadeloupe, i alle fall delvis, og hennes internasjonale suksess har gjort henne populær og interessant på hjemøya igjen. Selv om hun fortsatt delvis bor og underviser i USA, bli dette nedtonet. En annen ting hun har gjort helt feil i manges øyne er at hun skilte seg fra sin afrikanske mann, og giftet seg på nytt med en hvit mann som var hennes engelske oversetter. Dette strider mot all karibisk fornuft, og blir rakk ned på. Men hun deltar i den guadeloupiske offentlige debatt, og fortsetter å skrive om temaer som skaper debatt. Dette eksempelet viser noe om hvordan det kan være å ikke føle seg hjemme på sin egen øy, og hvilke konsekvenser det kan få. Det ser ut til at de aller fleste kvinnelige karibiske forfattere reiser til utlandet og finner sin stemme der, før de eventuelt reiser hjem igjen.

Antropologisk teori om skjønnlitteratur

Flere antropologer har skrevet om forholdet mellom skjønnlitteratur og antropologi, men det er ikke et stort tema i antropologien. Antropologer som arbeider i komplekse samfunn med lange litterære tradisjoner blir konfrontert med en rekke litterære produkter. Archetti (1994) sier at "...any literary product is not only a substantive part of the real world but also a key element in the configuration of the world itself (1994:13). Av den grunn bør vi forske på forholdet mellom skrevne produkter og mer generelle kulturell og sosiale prosesser (1994:97). I denne oppgaven har jeg først og fremst valgt å bruke Melhuus⁷, Gullestad og Eriksens teorier om dette temaet. Men jeg låner argumenter også fra Archetti, Howell, Harney⁸ og Tallman⁹. I denne delen vil jeg presentere og diskutere deres teorier slik de er relevante for meg.

Melhuus påpeker i "Mexico through the words of others" (1994) at det er vanlig for antropologer som arbeider i samfunn med litterære tradisjoner å lese lokal skjønnlitteratur som et supplement til monografier for å lære mer om landet, folket, historien og problemene deres - det hun kaller ideologiske representasjoner, slik de blir fremstilt av samfunnets egne forfattere og historikere. Hun mener videre at denne tilnærmingen ofte er noe tilfeldig eller ureflektert, og at antropologer har mye å lære om hvordan å forholde seg til lokale tekster. Forskjellen mellom litteraturkritikere og antropologer blir at de første forholder seg til teksten, mens for de siste må teksten referere til noe utenfor den selv "Referansepunktet må ligge utenfor teksten, det vil si i menn og kvinners levde erfaring" (1994:69).

⁷ Melhuus, Gullestad, Eriksen, Howell og Archettis teorier er alle hentet fra "Exploring the Written" 1994

⁸ Stefano Harney. "Soca and Social Formations" 1999

⁹ Janet Tallman, 2002

Hun deler tekster i to kategorier, enten som etnografi, altså som uttrykk for kultur eller som kontekst. Tekst som rådata, eller tekst som kontekst for å tolke data. Og spørsmålet blir da om skjønnlitterære tekster skal behandles som rådata eller som kontekst for å tolke informasjon oppnådd via andre kilder. Melhuus skiller mellom informasjon oppnådd på feltarbeid og informasjon hentet fra tekster, blant annet fordi hun mener levde erfaringer kun kan skje en gang, for så å lagres (evt. skrives ned) og er en unik hendelse, mens en tekst kan oppleves av mange og flere ganger (selv om hun tar høyde for at en leseropplevelse også kan være unik). Jeg synes dette faller litt på sin egen urimelighet fordi antropologen vil gjøre sine feltnotater og disse kan også gjøres tilgjengelig for andre. Jeg ser ikke helt forskjellen mellom den teksten som da blir produsert, eller eventuelt etter behandling har blitt en monografi, og en annen konstruert tekst. Hun mener et møte ikke kan gjentaes bare beskrives, mens en tekst snakker til alle som kan lese, når som helst. Det blir feil å sammenligne et unikt møte med et menneske, med en ferdig tekst, fordi det tas utgangspunkt i to forskjellige tidspunkter i prosessen. Jeg vil kanskje sidestille "et møte" med en forfatters tanker - det skjer også bare en gang, det kan ikke gjentas. Forfatteren skriver ned sine tanker, strukturerer dem og reflekterer over dem, mens en antropolog opplever et møte, gjør sine feltnotater, reflekterer over dem og skriver sin monografi, eller analyserer sitt materiale.

Melhuus (1994) sammenligner det å lese en tekst, med det å møte et menneske, altså å møte en tekst eller å møte et menneske i antropologisk sammenheng. Jeg er enig med Melhuus i at det er stor forskjell mellom disse to møtene, men kanskje på et annet grunnlag. De er basert på ulike forutsetninger, de krever ulike ferdigheter, og de krever ulik behandling i ettertid, men disse forskjellene betyr ikke at det ene nødvendigvis egner seg bedre for antropologiske studier enn det andre, eller at det ene er mer "sant" enn det andre. To andre viktige forskjeller må påpekes mellom det å møte et menneske og det å møte en tekst. En skjønnlitterær tekst

(roman eller novelle) vil vanligvis beskrive konteksten for historien samtidig med handlingen, og slik gi leseren et innblikk i mye mer enn selve handlingsforløpet. Sagt med forfatter Nelma Pollards ord, hentet fra "The Most Important Reason I Write":

"There is a great deal that no longer exists in Jamaica today that was important to life in Jamaica yesterday. In my fiction I make these things affect imaginary people. There is an interrelationship between history and literature which when exploited gives a clearer picture of any given time than either discipline would have been able to offer independently" (1999: 17).

Her forklarer Pollard oss at du vil få vite noe om Jamaica ved å lese teksten, selv om det hun skriver er fiksjon. I faktiske møter med mennesker har man ikke nødvendigvis tilgang til den slags kontekstuell informasjon. På den annen side gir sosiale møter med faktiske mennesker rom for å sjekke ut om de forståelser man har av situasjonen og informasjonen man får, er riktige i følge informanten. Det vil si at dialogen kan brukes til å korrigere eller utvikle videre forståelse.

Signe Howell (1994) bidrar med en ekstra dimensjon i møtet mellom en leser og en tekst (betraktet som to bevisstheter) som nettopp handler om det kontekstuelle, nemlig dialogen hun mener oppstår mellom dem. Tekstens mening blir ikke fastlagt før dette møtet finner sted, og hvor deltakerne begge er kulturelt konstruerte produkter av sine respektive fortolkende samfunn. (1994:319) Howell snakker her om antropologisk lesere av antropologiske tekster, men jeg mener argumentet holder for antropologisk lesning av skjønnlitterære tekster også.

Men felles for å kunne tolke både sosiale møter og skjønnlitterære tekster i antropologisk forskning er kunnskap om kulturen de er hentet fra. "The challenge for the anthropologist is to uncover the cultural links which bind the texts together, as these are often implicit and must be inferred from the information at hand" (Melhuus, 1994:93).

For å vite hvordan hun skal forholde seg til en lokalt produsert tekst, ønsker Melhuus også en avklaring i forhold til hvem som har skrevet den, altså med hvilken autoritet forfatteren uttaler seg. Hun diskuterer forfatterens rolle i relasjon til en antropologisk lesning av et verk, ved å bruke Octavio Paz (mexicansk forfatter og intellektuell), og andres bruk av hans tekster. Hennes konklusjon er at Paz' tekst er både tekst og kontekst. Sam Haig (1999) forteller oss at det i den fransktalende delen av Karibien er vanlig for forfattere og intellektuelle å utforske teoretiske interesser¹⁰ også i fiksjonsform, slik Melhuus viser at Paz gjør. I et sentralt verk om karibisk identitet, beskriver tre av den frankofone Karibiens fremste intellektuelle og forfatterne, Bernabé, Chamoiseau & Confiant det slik:

"The writer is a detector of existence. More than anyone else, the writer's vocation is to identify what, in our daily lives, determines the patterns and structure of the imaginary. To perceive our existence is to perceive us in the context of our history, of our daily lives, of our reality. It is also to perceive our virtualities" (Bernabé, Chamoiseau & Confiant.1989:99-100).

Melhuus er opptatt av hvilken posisjon forfatterne har i sine egne samfunn, fordi dette har betydning for hvordan vi som antropologer skal forholde oss til tekstene de skriver. Eriksen (1994) på sin side advarer oss om at lokale forfattere også er kulturelt forutinntatt, for eksempel ved å komme fra en spesiell klasse eller etnisk gruppe. Med dette som bakgrunn er det jeg har valgt å jobbe med tekster skrevet av karibiske kvinner, nettopp fordi jeg ønsker å se tekstene i lys av deres spesielle utgangspunkt, hva karibiske kvinner selv sier om karibiske kvinner.

Janet Tallman (2002) er enig med Eriksen (1994) i at lokale forfattere også er preget av for eksempel klasse, kjønn og alder, men hun mener likevel at tekster skrevet fra innsiden av en kultur ikke har blindpunktene som enhver utenfra har, uansett hvor godt trent de er. En

¹⁰Teoretiske interesser kan for eksempel være identitetsspørsmål eller nasjonsbygging, kolonialisme eller kjønnsrelasjoner.

"insider novelist" (Tallman, 2002:13) som hun kaller det kan ha en ektehet og en kunnskap om en kultur som er umulig for antropologen. Likevel mener hun at en antropologisk lesning av lokal litteratur vil kunne gjøre eksplisitt de implisitte kulturelle verdier som fremkommer i litteraturen. Forfattere kan bidra med stemmer som kanskje ellers ikke blir hørt, eller fremkommer gjennom vanlig feltarbeid og litteratur kan bidra til å balansere det litt ensidig nordeuropeiske (og amerikanske) outsiderperspektivet ved å inkludere insidestemmer. Men hun understreker også at feltarbeid og kunnskap om kulturen litteraturen er hentet fra er essensielt, etnografiske data hentet fra litteraturen er alltid et supplement.

I "Fiction in anthropological analyses" viser Eriksen (1994) at skjønnlitteratur kan brukes på tre ulike måter i antropologien: som etnografiske kilder, som etnografiske beskrivelser, og visse bøker kan leses som teoretisk antropologi. Han tar for seg tre skjønnlitterære verk fra Trinidad (tre romaner) og sammenligner dem med tre antropologiske verk som omtaler samme tema og som er skrevet omtrent på samme tid. Gjennom denne systematiske sammenligningen, ivaretar han eksplisitt antropologiens komparative natur. Han peker på antropologiske styrker og svakheter ved alle tekstene, og viser at romanene kan få ulik status avhengig av kvaliteten på de etnografiske opplysningene i dem og avhengig av leserens kulturkunnskap. Det er derfor ikke avgjørende at romanene er fiksjon. Han understreker likevel at romanenes fiktive natur gjør dem vanskelige å argumentere mot, fordi forfatteren alltid kan erklære at det hele er fantasi. Han konkluderer med at skjønnlitteratur og antropologi aldri kan bli det samme, men at de er relevante for hverandre. Jeg synes Eriksens skille mellom å bruke skjønnlitteratur som etnografiske kilder og etnografiske beskrivelser er en interessant innfallsvinkel. Jeg bruker det som basis i min analyse ved å sette temaer fra novellene i sammenheng med empiriske data. Til forskjell fra Eriksen, sammenligner jeg ikke novellene med konkrete antropologiske tekster.

Eduardo P. Archetti (1994) bruker skrevne tekster som uttrykk for den kultur de er produsert i. Han mener det er verdifullt å fokusere på produksjonen av tekstene, i tillegg til lesningen av dem, fordi "social discourses and action in complex societies are also embedded in, or expressed through, writing." (1994:97). Hans viser at tangotekster fra begynnelsen av 1900-tallet uttrykker the turbulente kulturelle og sosiale livet i Buenos Aires, og påvirker modeller for maskulinitet. Altså fungerer de både som kulturelle produkter og som kulturelle produsenter. På omtrent samme måte viser Stefano Harney (årstall) hvordan socatekster (calypso tekster) ikke gjenspeiler dagens Trinidad. Han kritiserer andres og egne analyser/tekster for å fokusere for mye på kulturelle produkter (for eksempel tekster eller musikk) og kulturell ideologi for å forstå for eksempel karibiske nasjoner. Han mener dette kun kan gjøres med fyldig oppbakking av data fra andre kilder. Det blir for enkelt å tolke samfunn gjennom tekstene de produserer. Det vesentlige for Harney er måten han turnerer calypso tekster på i forhold til "virkeligheten" eller sosiale fakta fra andre kilder. Han peker på at calypso som kulturell form ofte har blitt og blir brukt til å tolke Trinidad. Gjennom tre eksempler: kjønnsrollemønster, nasjonalisme/rase, og calypso som motstand og frigjøring, viser han hvordan tekstene ikke gjenspeiler samfunnet og de forandringer som faktisk skjer.

Marianne Gullestad har en annen innfallsvinkel til bruk av tekster enn noen av de ovenstående, i det at hun ikke analyserer skjønnlitterære tekster, altså fiksjon, men selvbiografier. I "A Scandinavian Life Story" hevder Marianne Gullestad (1994) at skrevne selvbiografier kan være verdifullt materiale for etnografiske analyser, ikke som fakta eller fiksjon men som data om kulturelle prosesser. Det er klare forskjeller mellom novellene jeg bruker og selvbiografiene Gullestad analyserer. For det første er novellene fiksjon, mens selvbiografiene er autentiske livshistorier, for det andre er novellene skrevet av forfattere,

mens selvbiografiene er skrevet av "vanlige mennesker", likevel hun sier at: "Writing an autobiography is one way of simultaneously expressing and creating one's understanding of oneself and the world" (1994:125) og "Therefore his text does not merely represent reality, but it produces a new one" (1994:155). Dette kan delvis også sies om novellene jeg tolker. De uttrykker og skaper en forståelse av verden, og sier implisitt noe om for eksempel kjønnsrollemønstre eller kvinners univers. Gullestad mener innfallsvinkelen hennes også sier noe om hvordan antropologer analytisk kan forholde seg til personlige historier de har fått under feltarbeid. Hun leser livshistoriene i en sosial antropologisk kontekst, og gjør eksplisitt noen av de prosessene hvorved sosiale verdier og mening skapes og funderes (1994:126). Målet er å foreta en etnografisk fundert analyse blant annet av vesentlige forandringer i moralske verdier i Norge det siste århundre. For å gjøre dette bruker hun tekstanalyse, fordi kulturelle verdier fremkommer gjennom tekstuelle konstruksjoner, slik at en svært nøye lesning er nødvendig. Jeg benytter meg av en slik nærlesningsmetode for å frembringe materiale om kvinner og kvinners livsverden i Karibien. Gullestad sier at tekstanalyse hjelper henne til å "pakke ut og analysere kontekstene som er underforstått i teksten" (1994:126). Til forskjell fra Gullestad bruker jeg ikke litterær tekstanalyse, jeg forsøker å forholde meg til hva tekstene sier om det å være kvinne, på samme måte som jeg forholder meg til det informantene mine sier om det samme temaet.

Men Gullestad stiller spørsmål til teksten sin som jeg synes er verdifulle å stille til mine tekster også. Det at en tekst er konstruert betyr ikke at den er en dårlig kilde til kulturell analyse, det kommer an på hva teksten skal være autentisk om (1994:144). En tekst kan således være fiksjon, men likevel si noe "autentisk" om kulturelle ideer og verdier. Gullestad viser at det i en tekst kan være spørsmål om flere sannheter, eller flere typer sannhet. Jeg vil bruke dette som et argument for at novellene jeg analyserer, til tross for å være fiksjon, sier noe reelt om hva det innebærer å være kvinne i Karibien. Det ligger mye informasjon om

kvinner i tekstene, eksplisitt eller implisitt, de sier noe om hva som er lov og ikke lov for kvinner, hva som er viktig for dem, og hva som ikke nevnes i det hele tatt, enten fordi det ignoreres eller fordi det er så selvfølgelig at det ikke trenger å nevnes.

Gullestad skiller mellom "historisk sannhet" og "poetisk sannhet". Slik jeg forstår hennes begreper og de videre dimensjoner hun bringer til dem (at man i tekster kan finne flere "sannheter" enn de to nevnte), vil jeg argumentere for at novellene jeg analyserer representerer en slag "poetisk sannhet", selv om de ikke er historisk korrekte. De uttrykker generelle sannheter om kvinners liv og levned, og deres hverdagsliv, eller deres forutsetninger. Videre bruker Gullestad kunnskap om tiden da teksten hun analyserer er skrevet, og om tiden teksten handler om for å skille mellom de ulike "sannhetene", og for å skape mening i tekstens spenningsfelt. Det handler om kontekst. Uten å vite noe om samfunnet teksten er hentet fra er det vanskelig å skille mellom det betydningsfulle og det ubetydelige. I min analyse vil jeg vite hva novellene sier om kulturelle konstruksjoner om kvinner, ikke den litterære verdien de har. Gullestad analyserer tekstene langs tre dimensjoner. Først låner hun teknikker fra litteraturkritikk for å foreta en etnografisk tekstanalyse, deretter bruker hun denne analysen til å differensiere mellom ulike sannheter i teksten, for til slutt å implementere sin samfunnsvitenskapelige bakgrunn for å skape sammenheng mellom teksten og sosiale temaer forøvrig. Hun påpeker at en livshistorie aldri er et mikrokosmos av den sosiokulturelle orden (1994:160), men at den kan leses på en slik måte at den snakker til viktige sosiale og kulturell spørsmål. Hun understreker at dette kommer an både på historiens kvalitet, og på det komparative materialet som leseren kan inkludere i analysen. Forankring i feltarbeid og sekundærkilder er essensielt. Fra forfatterens ståsted er Opal Palmer Adisa¹¹ helt uenig med Gullestad, hun sier "Caribbean Women writers

¹¹ Kvinnelig karibisk forfatter

write from a place of knowing...(they) know that everyone's experience is a microcosm of the whole society, and each memory must be woven into the patchwork." (Pyne-Timothy, årstall:114)

Til slutt vil jeg nevne med Sarah Lund Skar (1994) at det å dele samfunn i de med litterære tradisjoner og de med muntlige tradisjoner, er en alt for enkel inndeling. I de fleste samfunn i dag er det et samspill mellom muntlige og skriftlige tradisjoner. I deler av Karibien er skrive- og leseferdighetene offisielt nær 100 % (Freeman, 2000), det betyr ikke at alle kan lese, eller at alle gjør det. Blant kvinnene jeg intervjuet, kunne alle lese, de hadde alle lest litteratur på skolen, men ingen av dem leste skjønnlitteratur i dag, og hadde ikke gjort det siden skoledagene. Alle visste hvem Maryse Condé var, men svært få hadde lest noe av henne.

Presentasjon av fire noveller

Piano-Bar av Liliane Dévieux

Forfatterinnen av novellen er født og oppvokst på Haiti, og har tilbrakt det mest av sitt voksne liv i Canada.

Den ytre rammen om novellen er et par som sammen ankommer en karibisk pianobar i Canada, men som forlater den hver for seg. Alle personene, inkludert hovedpersonen Eva, kommer fra Haiti, og bor i Canada. Eva er sammen med Daniel, og det blir raskt etablert at hennes forhold til ham er preget av hans lunefulle humør og oppførsel, av tid som er gått og et ønske om avslutning. Hans væremåte fører til at hun spiller ut mønstre og sider ved seg selv som hun ikke trives med. Deres konflikt blir et bilde på konflikten mellom tilværelsen på Haiti og i Canada.

Novellen starter med at de er på vei ut av byen og til en pianobar, et varmt paradys i det vinterkalde Canada. Inne i baren spiller en haitiansk mann piano, mens Eva og Daniel sitter ved baren; Han er taust tenkende mens hun vil danse. Stillheten blir brutt av en dialog om eksiltilværelsen i Canada. Han vil hjem til Haiti, han er lei av det livet han lever, av den monotone strukturen og av vintrene. Hun mener det ikke bare er Haiti han savner, men det å bli oppvartet av kvinner, slik han er vant til hjemmefra. Han vil ha henne med seg tilbake, men hun er overhodet ikke interessert. Det er et forhold som snart er over. Han ser det som naturlig at hun skal følge ham, enten det er tilbake til Haiti eller hjem fra baren. Men hun vil ikke være en som følger, hun har skapt seg et eget liv i eksil (som pedagogisk ansvarlig i en barnehage og hun studerer ved siden av). Samtalen blir brutt av at hun vil danse og ikke krangle, men hun danser alene fordi han surmulende ikke vil være med. Hun føler stor frihet ved at hun kan danse alene, og ikke er avhengig av at han skal bli med, slik det var tidligere, og slik det er på Haiti.

Det spilles nå plater i baren og pianospilleren, Christian, danser med Eva. Han har også skapt seg et liv han trives med i Canada. Han er entusiastisk og interessert i hva hun gjør, og blir en motpol til Daniel. Eva veksler mellom en negativ dialog med Daniel, som har truffet noen venner han drikker med og å danse alene eller med Christian. Når Daniel vil gå, blir han sjokkert over at hun har tenkt til å bli der og danse. Hun kjenner flere mennesker i baren, og regner med at en av dem kan kjøre henne hjem. Han gjør det klart at de ikke lenger er sammen hvis hun blir i baren og ikke med ham hjem, noe hun mener likevel vil skje ettersom han har tenkt seg tilbake til Haiti og ikke hun. Men han har forandret mening, og har ikke tenkt seg tilbake med det første likevel. Han blir overrasket og sint over hennes fortsatte avslag på å bli med hjem fra baren. Eva velger dansegulvet og blir nok en gang møtt av Christian. Hun lar øyeblikket beruse henne, og tenker ikke mer på fremtiden. Hun er fri.

Girl av Jamaica Kincaid

Forfatterinnen av denne novellen er en av Karibiens mest anerkjente kontemporære forfattere.

Hun er født og oppvokst på Antigua, og har bodd det meste av sitt voksne liv i USA.

Denne korte novellen beskriver et mor-datter-forhold gjennom en strøm av befalinger, informasjon og læresetninger fra mor til datter, kun avbrutt av to tilbakemeldinger fra datteren. Teksten angir ikke eksplitt hvor scenene utspiller seg, men særlig maten som beskrives (salt fish, pumpkin fritters, okra, dasheen, pepper pot) er typisk karibisk mat. I svært korte drag beskrives mange sider ved en kvinnes liv i Karibien. Moren forteller datteren hvordan hun som kvinne skal forholde seg til verden og alt i den, fra uønskete svangerskap til matlaging og husarbeid, samt hvordan hun skal oppføre seg i forhold til andre mennesker, særlig menn. En kvinnes oppgaver består av matlaging og -dyrking; husstell i form av husvask, sying, stryking (av menns klær); å oppføre seg ordentlig, å passe seg for uønskete situasjoner, å brygge medisiner til husbruk, å få endene til å møtes. Novellen viser et mor-datter-forhold preget av ensidig kommunikasjon, hvor moren forsøker å oppdra datteren til å bli en anstendig kvinne, samtidig som hun legger inn stadige bekreftelser på at datteren har tenkt til å bli det motsatte. Datterens spørsmål eller forsøk på innvendinger blir oversett eller snudd til en bekreftelse på morens holdninger.

Bright Thursdays av Olive Senior.

Olive Senior er vokst opp på Jamaica og i Canada, og bor i England.

Novellen handler om en ung jente, Laura, som etter å ha vokst opp hos sin mor blir plassert hos sin fars foreldre. Hennes mor Myrtle er som ung, tjener i et stort hus, og Laura blir til ved et møte med en av husets fornemme unge gjester, Mr. Bertram. Det er aldri snakk om noe

forhold, eller at faren skal ha noe ansvar for barnet. Hans familie ser på hendelsen som sønnens feilsteg, ignorerer det så godt de kan og sender ham til USA. For fattige Myrtle er dette derimot et steg opp på rangstigen og Laura får særbehandling blant barna hun senere får med andre menn. Statusforbedringen ligger i Mr. Bertrams velstående familiebakgrunn, men også i at han er lysere i huden enn Myrtle. Selv om Laura ikke arver hans lyse hud, har hun nesten rett hår, et annet tegn på høy status. Myrtle får ikke annet enn litt penger av Lauras far, men dette plager henne ikke og hun fremhever sin datter i den tro at hun er født til et bedre liv.

Myrtle får barn med tre menn, men ingen av dem hjelper henne økonomisk, så hun oppdrar sine tre barn alene, syr for å spe på det hun dyrker av mat og selger på markedet. Men hun lever i troen på at Mr. Bertram en dag skal komme og hente Laura og gi henne et liv i velstand. Hun oppdrar sin datter i denne tro. Laura er dermed ikke som de andre barna, og blir etter hvert en ensom stille pike, med troen på at livet har noe annet i vente for henne.

Når datteren er ni år, forstår moren at hun ikke vil bli hentet. Hun skriver derfor til farens foreldre og ber dem om å gjøre noe for Laura. Brevet fører til en begrenset økonomisk bistand, en videre tilbaketrekking av datteren fra omgivelsene, samt en viss brevveksling mellom moren til Laura og farmoren. Kontakten ender i at Laura blir invitert til sine besteforeldres hus. De vedkjenner seg så vidt at det finnes et slektskap mellom dem, men ikke offentlig, og aldri med referanse til faren. Det gamle ekteparet bor alene i et stort hus, alle deres barn har flyttet hjemmefra og startet egne familier.

Kontrastene for Laura er enorme, men til tross for at hun kommer fra landet, med en oppdragelse som ikke passer seg i slikt stort hus, finner bestemoren ut at hun har potensialet og anstrenger seg for å oppdra den lille piken slik det sømmer seg hennes fars stand.

Laura vokser først opp i en liten landsby i fjellene, i en fattig familie. Kontrastene til det velstående, velpleide og åpne landsbruksområdet hun flytter til er overveldende. Så også reglene for oppførsel og dannelse. Laura er redd for det åpne landskapet, hun forbinder det med usikkerhet og utrygghet. Det samme som hun føler i forhold til bildet av sin far, som står på hyllen i det stort huset. Hun føler at verden ikke har en egen plass til henne. Hun hørte ikke hjemme hos moren oppe i fjellene, der hun ble dullet og stelt med til forskjell fra de andre barna, men hun er heller ikke hjemme i besteforeldrenes hus, der hun oppdras uten kjærighet, til å bli noe hun ikke forstår hva er. Hun blir ikke oppfordret til å føle tilhørighet eller slektskap, bare takknemlighet for å ha blitt reddet fra en verre skjebne i fjellene. Hun lærer manerer og oppgaver hun burde kunne for å bli en respektabel kvinne, men nektes muligheten til å føle et egenverd og en plass i farens og besteforeldrenes verden. Lauras høyeste ønske er at faren en dag skal komme og gi henne en rettmessig plass blant menneskene. Men når faren til slutt kommer på besøk sammen med sin hvite amerikanske kone, ignorerer han henne helt, inntil han sint utbryter at moren ikke skal bry seg slik med henne. Lauras verden faller i grus. Hennes redsel for å bli ignorert og ikke ha en plass i verden, kulminerer i en bekreftelse på at hun ikke er verdt noen ting for noen. Men det er også en spire til håp ved at fantasiens slør blir dratt til side og hun ser sannheten om sin egen far. Ved å slutte å håpe at han en dag skal gjøre livet hennes bedre, frigjør hun krefter til å gjøre noe med det selv.

Three Women in Manhattan av Maryse Condé

Denne novellen er skrevet av en av Karibiens best kjente forfatterinner. Hun er født og oppvokst på Guadeloupe, har studert og arbeidet i Frankrike, jobbet i flere vest afrikanske land i tillegg til i USA. Hun bor nå på Guadeloupe og i USA.

Novellen handler om Claude, en ung kvinne som har forlatt en sikker tilværelse uten fremtid på Guadeloupe, til fordel for en høyst usikker fremtid i USA. Hun er født av en fattig mor, uten å kjenne sin far, og har vokst opp hos sin mer velstående gudmor, hvor hun har fungert som hushjelp i bytte mot skolegang. Når hun blir gammel nok reiser hun til New York. Der jobber hun som vaskehjelp for to høyst ulike kvinner. Den ene, Ellinor, en ung afroamerikansk forfatterinne med stor suksess, den andre Vera, en eldre haitiansk flyktning som gir Claude omsorg og beskyttelse. Både Ellinor og Vera skriver, men møter frustrasjoner og problemer i sin utfoldelse. Ellinor fordi hun ikke får ha sin forfatteridentitet i fred. I hvite litterære etablissement får hun ros, men blir slaktet i svarte media fordi hun ikke skriver om slaveri og raseproblemer, hun skriver ikke fordi hun har noe viktig å si, hun brenne ikke for en sak. Det gjør derimot Vera, hun er aktiv i alle haitianske fora, skriver politiske romaner om haitiansk historie, men blir refusert gang på gang. Claude deler sin tid mellom disse to kvinnene, samtidig som hun går på aftenskole for å lære engelsk.

Novellen setter de tre kvinnene i perspektiv til hverandre, og handler om Claudes refleksjoner rundt ordenes betydning for egen identitet. Hvorfor blir Ellinor merittert, mens Vera blir refusert? Claude drømmer om freidighet nok til å skrive, til å skrive seg selv og føde sin egen verden, men også for at hun en dag skal kunne bryte ned de barrierene som har fortiet Vera og skrive om henne, ikke slik hun fremstår, som en desperat og foreldet stemme, men slik hun selv drømmer om å være, som en flammende barrikadekjemper.

Ellinor er en skjebnens motspeil til Claude. De er vokst opp i tilsvarende familier, Ellinor som det yndete og fristilte syvende barn; Claude som hushjelp uten kjærlighet i sin gudmors familie. Men Claude kan lett kjenne igjen Ellinors beretninger fra barndommen, som vrenge speil av hennes egen. Dette vet både Ellinor og Claude, men Claude vasker fortsatt hus, og Ellinor lever videre i sin beskyttede verden. Claude er ikke vant til og blir sett eller hørt, og føler seg ikke berettiget til ha en egen stemme. Men hun har skrevet og skriblet i notatbøker i

oppveksten, og erkjenner at hun en dag vil komme til å skrive igjen. Forskjellen fra den gang er at hun nå har noen å vise dem til: Vera, den første som virkelig har sett henne. Men Vera dør før Claude finner sin stemme og sin eksistensberettigelse.

4. KARIBISKE NARRATIVE VIRKELIGHETER

Piano-Bar

Hovedtemaet i denne novellen er forholdet mellom kvinner og menn, sett fra kvinnens side, og friheten til å velge, både partner og livsstil. Eva er sammen med Daniel, men kjærligheten mellom dem er på hell fordi Eva føler at Daniel ikke respekterer henne slik hun er og ønsker å være. Alle observasjoner og tanker er Evas, vi får ikke vite verken hva Daniel eller Christian tenker. I tillegg belyser novellen forskjeller mellom Haiti og Canada: kaldt mot varmt, mykt mot hardt, rytmisk mot strukturert/monotont. Baren de besøker blir et bilde som representerer Haiti, som en øy i det kalde Canada, en lukket og varm enhet: "I dream that piano-bar like an Eden, this evening like an exorcism, against irreversible time..."(Dévieux, 1991:73).

Eva føler frihet ved å ikke være bundet av normene fra hjemlandet. I Canada kan hun leve alene, velge å ikke gifte seg, hun kan danse alene eller sammen med andre kvinner slik canadier gjør, men som hun ikke kan gjøre på Haiti. Hun kan bli respektert for en jobb og en utdanning hun ikke føler vil bli verdsatt på hjemøya. Der er mannen vant til at kvinnen skal følge ham, servere ham, passe på ham. Og vil hun ikke det, forlater han henne. Dette er trekk representert i Daniel. Hans motpart i novellen, Christian, er også fra Haiti, men han blir beskrevet annerledes. Han er interessert, engasjert og ambisiøs, noe Eva forbinder med Canada. Hun presiserer at hun ikke vet om han virkelig er annerledes, men han virker slik gjennom den berusende og nostalgiske musikken. Kontrasten mellom de to mennene forsterkes ytterligere ved at Daniel kaller henne "dukke", noe hun absolutt ikke ønsker å bli betraktet som, og akkurat det hun føler at hun blir. Hennes liv i Canada er preget av det motsatte, hun føler frihet til å velge å være den hun vil være, frihet til å velge mann og frihet til å velge utdanning og jobb. Det betyr ikke at hun misliker Haiti, at hun ikke er nostalgisk

og kanskje kunne ønske at ting var annerledes, men hun erkjenner at hun ikke vil tilbake, og at livet hennes nå er i Canada.

I novellen tar Lilliane Dévieux opp et tema som er stort i Karibien - migrasjon. I følge Ellis (2003) migrerer folk fra Karibien mest i hele verden. Og det er mange grunner til denne migrasjonen. Historisk sett har befolkningen alltid migrert, fra de første kolonistørene og de første slavene, og frem til i dag. Etter at slavene kom til den nye verden, ble de også forflyttet mellom de karibiske øyene, ettersom behovet for arbeidskraft endret seg. Dette mønsteret fortsatte etter frigjøring av slavene, ved at folk søkte seg mot andre karibiske øyer på jakt etter jobb, eller reiste til de respektive kolonimaktene, for utdannelse eller arbeid. I dag ser vi at det fortsatt er vanlig å flytte. Det er høy arbeidsledighet på mange av øyene, spesielt blant kvinner (Freeman, 2000). Folk flytter fra landet og inn til byene, fra fattige øyer til øyer med flere muligheter, og fra Karibien til Europa og i økende grad til USA og Canada. Migrasjonen har i stor grad fulgt språk.. De tidligere engelske koloniene har befolkninger som migrerer seg i mellom, og til England og etter hvert USA. De franske øyene, samt Haiti, ser sin befolkning migrere i hovedsak til Frankrike og den fransktalende delen av Canada. I økende grad flytter de også til USA. Min informant Vanessa¹² mener det er fordi import av amerikansk kultur gjør det spennende, de er også vokst opp med den amerikanske drømmen, men også fordi flybilletter dit nå er billigere enn å fly til Europa, og det er kortere reisevei. En del store byer som London, Paris, Miami og Montreal har karibiske enklaver av en viss størrelse, og "alle" familier kjenner noen i utlandet.

Samtlige av de jeg traff på Guadeloupe hadde bodd i utlandet i en eller flere perioder selv, eller hadde nær familie som gjorde det. Det er ulike grunner til at folk migrerer. For mange

¹² Alle navn på informanter er konstruerte

handler det om muligheter som ikke eksisterer på hjemøya, det kan være utdanning eller arbeid, muligheter til å tjene penger. For andre er øya de kommer fra for liten og føles for trang. På en del av de mindre karibiske øyene, er det slik at alle kjenner alle, ikke helt konkret, men i en litt utvidet betydning. Det er mye snakk og ifølge Vanessa er janteloven sterk. Alle bryr seg, alle ser deg. Du kan ikke gjøre noe uten at noen du kjenner får vite det. Det er den giftige tungen som er det farligste våpenet, understreker hun. For enkelte vil derfor muligheten til å migrere virke forlokkende, til tross for de utvilsomme påkjenningene det også innebærer. De føler de må vekk for å kunne realisere seg selv.

Andre årsaker til migrasjon er flukt. Flukt fra ulykkelige familieforhold, kjærlighetsforhold, omstendigheter. En informant fortalte meg at hennes mor hadde fem barn med fem ulike menn. Hun ble behandlet dårlig av dem alle, og da hun fikk muligheten til å flykte til Frankrike, gjorde hun det uten noen gang å komme tilbake. Guadeloupe representerte så mange dårlige minner at hun aldri ønsket seg tilbake. Hun reiste først alene, og etterlot barna hos en tante og andre slektninger. De ble ikke gjenforent før datteren var ni år.

I novellen om Eva, virker det ikke som om grunnen til at hun lever i eksil er at hun flykter fra tilværelsen på Haiti, selv om hun tydelig ønsker seg andre normer for kjønnsrelasjoner enn det hun er vant til. For Eva tolker jeg det til at hun er i Canada for å utdanne seg og for å jobbe. Dette kan speiles både gjennom mine informanter Vanessa og Elodie. Elodie har en datter på 15 år. Hun antar at datteren kanskje vil reise til Frankrike for å studere om noen år, og for Elodie er dette helt uproblematisk. Hun har vært i Frankrike et par ganger, og regner det som greit å skulle få seg jobb der, og bo der så lenge det trengs. Det eneste hun per i dag har å utsette på Frankrike er kulden.

Jeg får inntrykk av at personene i novellen er unge voksne. De jobber og tar utdannelse, men har ikke barn og er ikke gift. Eva ønsker seg disse tingene, men ikke enda. Daniel mener hun ikke vil være interessert i å ta seg av andres barn hvis får barn selv, da kan hun ta vare på sin mann og sine barn slik en kvinne skal. De fleste av mine kvinnelige informanter hadde barn, og alle var i jobb. Jeg fikk et klart inntrykk av at de mente mye var i ferd med å forandre seg på Guadeloupe fordi unge jenter er blitt tøffere. De er flinkere til å si nei til guttene, til tross for at karibiske menn er "sweet-talkers". Men mange jenter velger i dag å vente med å få barn til de har tatt en utdannelse, eller til de har jobbet noen år. Til tross for at unge kvinner blir sterkt diskriminert på arbeidsmarkedet (Freeman, 2000), for eksempel ved at de blir avkrevd graviditetstest ved ansettelse, er det en selvfølge at de får barn. Og det er en selvfølge at de fortsetter å jobbe etter å ha fått barn. Men samtidig som jentene har blitt tøffere, og har flere muligheter til både utdanning og jobb, ble jeg fortalt at tilværelsen også blir tøffere for unge kvinner. Tradisjonelt har den utvidete familien stått sterkt i Karibien, og det har vært vanlig at bestemødre eller arbeidsledige kvinner i familien har tatt seg av barn mens mødrene deres jobber (Freeman, 2000). Dette er fortsatt et tydelig mønster, men flere faktorer bidrar til å endre det. For det første jobber kvinnene lenger, slik at bestemødrene kanskje også er i jobb når barnebarna deres trenger pass. For det andre flytter flere unge til urbane strøk, mens bestemødrene fortsatt bor i mer rurale områder. Det at familiens medlemmer ikke bor i nærheten av hverandre bidrar til å bryte opp de etablerte mønstrene. Jeg har to gode eksempler på dette fra feltarbeidet. En bestemor hadde fem barn med tre ulike menn. To av døtrene bodde hjemme, den ene med mann og barn. I tillegg bodde barna til to av de andre søsknene i huset, fordi foreldrene deres jobbet i hovedstaden og ikke kunne ha dem hos seg. Bestemoren hadde en liten kiosk og solgte enkelte matvarer i tilknytning til huset, den ble bemannet av henne selv eller et av barnebarna. Den gifte datteren og mannen hennes var i

jobb, og penger til husholdet ble sendt av foreldrene til barna som bodde der. I tillegg ble maten spedd på ved henting av frukt og grønnsaker i området rundt byen.

Det andre eksempelet er hentet fra et annet type familiearbeidsfelleskap. Det gjelder en familie hvor tre søstere har en familiefirma sammen. To av søstrene har barn, en har også mann. Alle tre, samt besteforeldrene bor på samme tettsted. Firmaets lokaler lå i tilknytning til besteforeldrenes hus, og når det var mye å gjøre var hele familien involvert. Barna ble passet enten av besteforeldrene eller av den søsteren som hadde minst å gjøre. Søsteren som ikke hadde barn fortalte meg at hun nok ikke kom til å få det heller, hun hadde ikke tid til å treffe en mann. Hver gang hun hadde tid for seg selv, måtte hun ta ansvar og avlaste en av de andre. Hun trivdes greit med jobben og hadde et godt forhold til familien sin, men hun synes det var vanskelig å ikke ha noe som bare var hennes, uten mulighet til å påvirke det i noen særlig grad. Hun hadde vært inne på tanken å flytte til Frankrike, men visste at familiefirmaet antakelig ikke ville overleve uten henne. Planen hennes var derfor å forsøke å finne noen til å ta over jobben hennes, for så å kunne realisere flere sider av seg selv. Men hun erkjente at hun ville måtte reise vekk for å få det til. Jeg ser denne kvinnen som en alternativ Eva. Hun drømmer om å gjøre det Eva gjør, og forsøker å få det til mens hun ser tiden renne ut, hun er redd det begynner å bli for sent.

Girl

Det er mange sider av denne novellen som jeg kjenner igjen fra samtaler og observasjoner i Karibien, både på St. Lucia og på Guadeloupe. Første gang jeg lest den synes jeg det var lite å feste seg ved, det var før jeg dro på feltarbeid¹³. Ingjerd Hoëm (1994) forteller at hun leste bøkene hun etterhvert analyserer før hun dro på feltarbeid og synes de var "non-evocative";

¹³ Bortsett fra den markante stilen som novellen er skrevet i.

Når hun leste dem igjen, etter å ha vært på feltarbeid, ble hun slått av hvor rike og virkelighetsnære de var (Hoëm, 1994:225). Dette er en god beskrivelse av opplevelsen jeg har av "Girl". På de to sidene novellen utgjør, greier Jamaica Kincaid å bringe til live både en mors harde kamp for å oppdra sin datter til å bli en respektabel kvinne som kan ta vare på seg selv og en familie, samt en datters fullstendige underordning. Samtidig får vi innblikk i to kvinners hverdagslige sysler. Maten som beskrives (salt fish, pumpkin fritters, okra, dasheen, pepper pot) er typisk karibisk mat, og plasserer novellens handling ikke bare i hjemmet, men også i det geografiske området. Ut fra novellen kan vi lese noe om hierarki, om kjønnsroller, om mor-datter-forhold, om samfunnsnormer.

Novellen forteller oss at en kvinnes domene er hjemmesfæren. Moren forteller eller viser datteren hvordan alt som har med hushold skal gjøres, og hvordan hun skal forholde seg i ulike situasjoner, for eksempel i forhold til naturen og i forhold til andre mennesker. En kvinnes oppgaver består av matlaging, dyrking av mat, sying, rengjøring og annet husarbeid. Datteren skal høre på sin mor og ikke ha innvendinger mot hennes forståelse av verden. Moren vet best, og det må den unge jenta forholde seg til og akseptere. Et eksempel fra teksten viser stemningen i novellen: "...; this is how you sweep a whole house; this is how you sweep a yard; this is how you smile to someone you don't like too much; this is how you smile to someone you don't like at all; this is how you smile to someone you like completely; this is how you set a table for tea;.." (Kincaid, 1991:124).

Denne strømmen av befalinger blir i løpet av novellen avbrutt to ganger av datteren, begge er tilbakemeldinger på noe moren sier. Den ene blir ignorert, den andre tolket av moren som en bekreftelse på at datteren har bestemt seg for å ikke bli en respektabel kvinne. Og dette er kjernen i novellen slik jeg tolker den: datterens, og derav kvinners, eneste valg er valget

mellom å bli en respektabel kvinne og det å bli en hore. Moren forsøker å oppdra datteren til å bli en bra kvinne, samtidig som hun er overbevist om, og legger føringer for at datteren skal bli, eller allerede er det motsatte. Det er ingen ting i teksten som tyder på at datteren har gjort eller kommer til å gjøre noe moren ikke vil like, og siden datterens innvending blir ignorert, virker anklagene fra moren urettferdige. Denne dualiteten kan tolkes på flere måter. Til å begynne med forsto jeg det som uttrykk for en vestlig hore-madonna-dikotomi, men ved videre studier av Karibien, kan jeg også velge å se det i lys av Peter Wilsons begreper om "reputation" og "respectability" (Wilson, 1973). Carla Freeman (2000) har videreført Wilsons begreper fra i utgangspunktet å dreie seg om to akser for sosial bekreftelse, hovedsakelig for menn, til også å handle om kvinner. Hun foreslår at vi kan gjøre nytte av begrepene i studiet av kjønnsrelasjoner, ved å si at kvinner kan sies å representere respektabilitetsfæren, mens menn kan sies å representere omdømmesfæren. I lys av denne forklaringsmodellen kan vi lese i novellen at valget for datteren ikke bare står mellom å bli en respektabel kvinne eller ikke, men at valget også står mellom kvinners verden og menns, hvor kvinners verden representerer hjemmesfæren, mens menns verden representerer utesfæren og arbeidssfæren. Karibiske kvinner har alltid bidratt til husholdets økonomi ved ulike former for arbeid, men de senere årene har det vært en sterk økning blant kvinner i det lønnete arbeidsmarkedet. (Se for eksempel Freeman, 2000). Dette skaper konflikter på ulike nivåer i kvinners liv. Mohammed og Perkins (1999) viser at karibiske kvinner i økende grad føler konflikt mellom utdanning/jobbe og familie/barn. Kvinner i dag får færre barn enn sine mødre, men det er blitt vanskeligere å kombinere arbeid med barn blant annet grunnet færre utvidete familier (Momsen 1993). En informant fortalte meg at en av hennes største drømmer gikk i oppfyllelse da hun og mannen åpnet en restaurant i huset sitt, med båtankringsplass utenfor. Det gjorde at begge to kunne jobbe hjemme, hun som kokk og han som alt fra vert til bartender og altmuligmann i forhold til båtfolk. De trengte ingen til å ta seg av barna, og mannen trengte

ikke reise vekk for å tjene penger. Det å kunne jobbe hjemmefra innbar en stor frihet for dem begge, og det betydde at de kunne ha barna hos seg. Det betød også at de kunne bli boende i den lille byen de kom fra.

I novellen gir moren datteren instruksjoner om hvordan hun skal forholde seg til menn, hvordan abortere uønskete svangerskap, hvordan forholde seg til kjærlighet, med åpning for å gi den opp. Det er interessant at hun ikke lærer hvordan hun skal unngå uønskete svangerskap, bare hvordan hun skal: "... lage god medisin for å kaste vekk et barn før det blir et barn engang..." (Kincaid 1991:124). Å få barn har tradisjonelt vært karibiske kvinners måte å realisere seg selv på og det er det fortsatt (Freeman, 2000 og Momsen, 1993). I Karibien er 75 % av kvinnene er mødre (Ellis, 2003). Blant kvinnene jeg diskuterte dette med, var det en selvfølge å barn, og det var nesten like selvfølgelig å ha barn med flere menn. De synes det var en rar tanke for en kvinne å ikke ville ha barn, og mente det ikke var sannsynlig i Karibien. Deres oppfatning var at kvinner i dag ofte venter litt lenger med å få barn enn deres mødre og dem selv, fordi flere tar utdanning eller velger å jobbe noen år først. På Guadeloupe var oppfatningen blant kvinnene jeg snakket med at det nå var flere ungdomsgraviditeter, noe som kanskje kunne være vanskelig for jentene, men at de vanligvis ikke ville bli kastet ut hjemmefra på grunn av de gunstige statlige ordningene for unge alenemødre, også for de som bor hjemme hos foreldrene sin. Likevel må jenter holdes inne fordi gutter er svært sjarmerende med gode overtalelsesevner. "Menn her er macho, men veldig gode til å snakke for seg" var det vanligste svaret jeg fikk om menn. I følge Momsen (1993) er det vanlig å begynne å planlegge først etter et barn eller to, det vil si at det er godtatt å få barn for utenfor ekteskap. Ca 70 % av fødslene i den engelsktalende delen av Karibien skjer utenfor ekteskap (Ellis, 2003).

I forholdet mellom kvinner og menn sier novellen "...this is how to bully a man; this is how a man bullies you; this is how to love a man, and if it doesn't work there are other ways, and if they don't work don't feel too bad about giving up;.." (Kincaid, 1991:124). I den gitte konteksten forteller disse setningene meg at det foregår en maktkamp mellom kvinner og menn, at kjærlighet kan være vanskelig og at det ikke alltid går i det hele tatt, uten at det er verdens ende av den grunn. Jeg møtte en holdning blant kvinner om at menn er uforbederlige, de vil gjerne ha flere kvinner, de er ikke trofaste og de er ikke til å stole på. Det betød ikke at alle menn var slik. Vanessas mann var hjemmekjær og trofast, og hun gjorde det klart at hun ikke ville finne seg å bli bedratt. Elodies holdning til menn var derimot svært desillusjonert. Hun var religiøs som ung, (Jehovas vitne) og giftet seg "for livet" med en mann fra samme menighet. De fikk en datter sammen, men hun ønsket ikke flere barn fordi han begynte å slå henne. Når hun så, etter 15 års ekteskap fant ut at han var sammen med en annen kvinne som han også hadde barn med, skilte hun seg og vil aldri stole på en mann igjen. Å bli bedratt og mishandlet av en religiøs mann gjorde at hun mistet troen både på menn og på sin religion. Da jeg traff henne hadde hun en kjæreste, men hun var ikke interessert i å flytte sammen med ham eller la forholdet gli over i en mer alvorlig fase. Hun ville ikke ha flere barn, til tross for at hun fortsatt var relativt ung.

En tredje side av novellen "Girl" handler om hvordan moren behandler datteren sin.

Fundamentalt sett handler dette om at en datter, eller en kvinne ikke skal høres og ikke har en egen stemme. Dette vil jeg diskutere nærmere i delen om det jeg ser som felles for de fire novellene, "stemmeløse kvinner". Men jeg vil påpeke at tonen i novellen gjenspeiler mange "samtaler" jeg har hørt mellom foreldre eller besteforeldre og barn, ikke bare jenter men gutter også. Min opplevelse var at voksne kjefte mye på barn, og at det var vanlig å være oppgitt over dem. Dessuten at kommunikasjonen i liten grad var basert på dialog, men heller

på beskjeder og ordre. I denne tolkningen er jeg nødt til å påpeke at jeg kommer fra Norge og er vant til en annerledes kommunikasjon med barn (også mine egne) som i stor grad er basert på dialog og diskusjon. Jeg utelukker ikke at jeg er noe forutinntatt på dette punkt. I forhold til disiplinering av barn var holdningen generelt at det var greit å slå barn før, men ikke nå lenger. Dette ble bekreftet av en informant på 70 år, som var svært overrasket over at jeg aldri slo mine barn, og at mannen min ikke gjorde det heller.

Bright Thursdays

Denne novellen handler om et av de viktigste temaene i Karibien, nemlig noen av slavetidens konsekvenser som har med farge og rase å gjøre. Ved å portrettere Laura, et barn av blandet opprinnelse, får Senior frem flere av de mangefasettede konfliktene som historien har skapt i Karibien, med særlig vekt på følelsen av fremmedgjøring. Kilden til konflikt i Lauras liv er at foreldrene hennes kommer fra ulike sosiale sjikt og er av ulike farge, noe som alltid har hatt sammenheng i Karibien. Og selv om dette også har endret seg i dag, fortsetter det å spille en vesentlig rolle i mange menneskers liv (se for eksempel Pineau & Abraham, 1998). Lauras mor er svart, mens hennes far er farget, det vil si lysere i huden enn moren. For Lauras mor er en union med en lysere mann en bra ting, det betyr at barnet vil ha bedre forutsetninger enn det hun selv har. For Lauras far er en union med en mørkere kvinne uheldig, og det blir referert til som et feiltrinn, noe som ikke skulle ha skjedd.

Når Laura vokser opp sammen med moren, blir hun til stadighet minnet om at faren hennes er en mann av god byrd, og at det gjør henne spesiell. Men i stedet for at dette skal gjøre henne stolt, gjør det henne bare annerledes og uten tilhørighet, med det resultat at hun trekker seg tilbake fra de andre barna. Det er stor åpenhet om hvem som er faren hennes, men som kontrast er fjellsiden der hun bor så innelukket av andre fjell at solen sjelden lyser opp

området. Huset familien bor i er lite, tilværelsen er vanskelig. Når hun flytter til besteforeldrene, blir det motsatt. Landskapet er åpent og huset er stort, men opprinnelsen hennes holdes skjult. Den fysiske åpenheten med mangel på steder å søke tilflukt gjør henne usikker og redd. Det hun er mest redd for er å bli eksponert. Hun merker tydelig at hun ikke er verdig til å ta del i denne nye verden, og unnskylder hele sitt vesen. I den nye tilværelsen hos besteforeldrene fortsetter hun et "usosialt" liv. Skolen er langt unna, og ingen andre barn bor i nærheten, men hun er vant til å være alene. Selv om hun savner sin mor og brødre, er hun ikke ensom. Bestemoren fortsetter ubevisst å gjøre henne annerledes enn andre barn. Hun tar for eksempel buss til skolen fordi hun bor langt unna, hun må gå med sko, noe de andre barna slipper, og hun må skjule sin opprinnelse. Laura finner derfor ikke tilhørighet i sin nye tilværelse heller. Hun føler seg til gjengjeld enda mer fremmed i verden siden hun ikke behersker de sosiale kodene, manerene og måten å snakke på som hun forsøker å leve opp til hos besteforeldrene.

Hver dag venter Laura på bussen til skolen, noen ganger kommer den, andre ganger ikke. Særlig på torsdager når folk fra distriktene lesser ned bussene med varer til markedet bryter bussen sammen og Laura må gå til skolen eller bli hjemme hvis det har blitt for sent å dra. Å gå til skolen er det store marerittet: hun er eksponert og alene hele veien. Hun føler at skyene som samler seg er guds stedfortredere og skal dømme henne i påvente av Armageddon. Hun hater dem for alt de vet om henne, at hun ikke er verdig til å leve i den verden hun nå befinner seg. Gode torsdager har hun de gangene det blir for sent å skulle gå til skolen, og hun får bli hjemme. I karibisk litteratur er det ofte en motsetning mellom rural og urban, hvor det rurale står for røtter og "ekte" kunnskap, mens det urbane står for det koloniserte og slavebundne (Pyne-Timothy, 1998). I novellen representerer bussen med mennesker fra distriktene Lauras tidligere tilværelse, og den foreløpig mislykkede transformasjonen til noe nytt og bedre.

Samtidig representerer det urbane skolegang og en potensiell frihet for de som føler at samfunnet de lever i er for lite. De urbaniserte blir betraktet som uekte eller utvannete, og blir kritisert for å strebe etter assimilasjon, men det er disse menneskene som (også) som skal skape nye identiteter for nasjonen såvel som for enkeltindivider.

Historiens høydepunkt er når faren skal komme på besøk sammen med sin hvite amerikanske kone. Han har blitt gjort oppmerksom på at Laura bor der, og mener det er helt greit. Far og datter blir presentert for hverandre, uten referanse til at det er det de er. Men faren ser henne knapt og bekrefter ikke hennes tilstedeværelse i det hele tatt.

Novellen viser til dualiteten i karibiske samfunn. Det er fattigdom og svarthet kontra velstand og brunhet/lys hud. Myrtle er svart, hushjelp, fattig og kommer fra fjellene, Mr. Bertram er lysere i huden og kommer fra et stort hus i et landbruksdistrikt. Kontrastene blir tatt opp igjen ved forskjellen mellom foreldrene og barna deres - De "gamle" bor på landet, mens barna bor i byen eller i utlandet. Sønnen gifter seg med en hvit kvinne, og da får vi kontrasten mellom farget, på landet og hvit, fra USA. Laura faller gjennom alle kategoriene. Først er hun farget og ikke svart, deretter er hun for svart og ikke farget eller hvit.

Eriksen (1994) sier at romanen "A Morning at the Office" inneholder mye informasjon om forholdet mellom mennesker av ulike farge eller etnisk opprinnelse, selv om han mener de kanskje er noe overdrevne. Samtidig viser den forfatterens kulturelle forutinntatthet basert på hans egen etniske og sosiale bakgrunn. Olive Seniors "Bright Tuesdays" viser relasjoner mellom mennesker med ulik etnisk og sosial bakgrunn og lar konsekvensene av de strukturelle ulikehetene spille seg ut på mikronivå. Jeg synes ikke hennes beskrivelser er overdrevne, men svært treffende i forhold til hva annen litteratur sier om emnet. Samtlige

antropologiske tekster jeg har lest om Karibien har rase eller farge som et av flere temaer, og jeg forventet naturlig nok at dette også skulle være noe jeg ville oppleve på feltarbeid. Da jeg kom til Guadeloupe ble jeg fort klar over at befolkningssammensetningen der var annerledes enn på St. Lucia hvor jeg hadde vært tidligere. På St. Lucia er ca 95 % av befolkningen svarte (inkludert en liten indisk minoritet) mens ca 5 % er hvite. Mens jeg var der så jeg svært få blandete par, jeg så det hele tatt svært få hvite. På Guadeloupe var det mye større andel hvite, og enda større andel fargete. Blandete par var et vanlig syn, og kvinnen som etter hvert ble min hovedinformant var svart og gift med en béké (hvit men født på Guadeloupe). Jeg fikk muligheten til å diskutere med dem begge hva et slikt blandet ekteskap innbar for dem. Begge hadde vært gift på hver sin kant før de traff hverandre, og begge hadde barn fra før, i tillegg til den ene sønnen de hadde sammen (som nå var 16 år). De hadde ikke opplevd å få kritikk, eller møtt skepsis for å ha valgt en person med annen hudfarge, og så det som helt naturlig og uproblematisk. De mente det var lite rasisme på Guadeloupe (men mye i Frankrike). Men de diskuterte eksempler på hverdagslige situasjoner hvor rasisme ville kunne komme til syne, for eksempel i trafikken. Det var vanlig å slenge rasistiske bemerkninger til andre bilister, og det gjaldt både til hvite og til svarte. Ifølge mine informanter var det like mye rasisme begge veier. I en annen diskusjon utdypet Vanessa sitt syn på saken. Hun mente vi alle er rasister til en viss grad – at vi alle har en rasist i oss, at det er en naturlig redsel for det som er annerledes eller fremmed. Men hun følte seg ikke diskriminert verken fordi hun er kvinne eller fordi hun er svart. Heller ikke andre jeg intervjuet følte seg på noen måte diskriminert, verken på grunn av hudfarge eller kjønn. De følte seg heller mer likestilte enn sine mødre, og mindre diskriminerte på Guadeloupe enn i Frankrike. Det er likevel et faktum at de fattigste i Karibien er svarte, og dårligst stilt er svarte kvinner (Freeman, 2000 og Ellis, 2003).

Det er fire kvinner i novellen, i tillegg til Laura: Myrtle, Lauras mor; Miss Christie, Lauras farmor; (bestemor); Mina, farens hvite, amerikanske kone; og Mirie, bestemorens kokke gjennom førti år. De representerer alle ulike kvinneroller i karibiske samfunn.

Myrtle, Lauras mor representerer den tradisjonelle sterke karibiske kvinne. Hun er svart, jobber først som tjener i et stort hus og etter hvert bor hun på og dyrker "family land" i fjellet. Hun bærer slavetidens arv i seg og jobber hardt for å forsørge familien sin som består av henne selv og tre barn med tre ulike menn. Ingen av dem er til stede eller hjelper henne økonomisk. Moren ønsker et bedre liv for Laura enn det hun selv har fått, og tror hun gjør henne en tjeneste ved å oppdra henne til å være annerledes enn andre barn i omgivelsene. Men denne beste av oppdragelser som moren kan gi henne er ikke i nærheten god nok for Lauras farmor. Hun representerer en helt annen side ved karibiske kvinners liv. Miss Christie er middelklassens praktkeksemplar. Hennes livsverk er et godt ekteskap med en respektabel mann, seks veloppdragne barn som alle er godt gift og har gitt dem barnebarn. Hun arbeider ikke, men blir forsørget av sin mann og utfører ulike sosiale gjøremål tilpasset en kvinne av hennes rang. Huset hennes er upåklagelig og velholdt akkurat slik livet hennes er det. Det eneste skår i gleden er den ene sønnens feiltrinn: som 28-åring å ha "latt seg forføre" av en 17 år gammel fattig, svart hushjelp. Miss Christie representerer en annen side ved slavetidens arv, den frie middelklassen som etterstreber de hvites normer og idealer. Hun er et resultat av det Mintz (1971) kaller "mistress-pattern", unioner (i slave- og kolonialtiden) mellom hvite menn og svarte kvinner, som førte til en farget middelklasse som var frie (ikke slaver) men som heller ikke hadde mange rettigheter eller muligheter.

Deretter er det Mina, den hvite amerikanske konen til Lauras far. Hun er enda et hakk opp på rangstigen, og bestemoren gjør det hun kan for å imponere henne. Huset endevendes og gjøres

prikkfritt før hun skal komme på besøk, for å vise de hvite at fargete eller svarte ikke er "aper som bor i trærne" (Senior, 1994:209) Mina representerer toppen av hierarkiet.

Til slutt har vi kokka, Mirie, som har jobbet for Miss Christies familie i førti år. Hun er svart og fattig. Hun er perifer og stille, og selv om hun ikke snakker til Laura, eller Laura til henne, får Laura til stadighet småtteri å spise av henne (hun får småkaker eller lov til å smake på maten). Til tross for mangelen på verbal kommunikasjon føler Laura at Mirie liker henne nettopp av denne grunn, så hun liker seg best på kjøkkenet. Mirie er stille slik som Laura, men viser at hun ser henne gjennom handling. Alle andre snakker til henne, men ser henne ikke. De legger ikke merke til henne som den hun er, bare som et skritt opp på den sosiale rangstigen eller tingliggjørelsen av lengsler og drømmer (moren), en formbar leirklump (bestemoren), eller ingenting i det hele tatt (faren). Men Mirie sier ingenting, og viser likevel at hun ser henne. På en måte speiler hun Laura ved at hun er så taus. Den store forskjellen mellom dem er at Mirie helt klart har sin plass, hun har vært i huset der i nærmere 40 år, mens Laura ikke har noen plass der til tross for at hun er i slekt med eierne.

De fire kvinnene viser ulike kvinneroller, og et mulig samspill mellom dem. Samtidig som de viser samfunnets rangordning basert på hudfarge, viser de omstendighetene som informerer idealene og ønskene i kvinnenens liv.

Novellen får frem dualiteten i samfunnet mellom de fattige i fjellet, den mer holdne middelklassen på landet og de rike i byen og i utlandet. Respekt for moren til Laura er å ha vært sammen med en lys mann, og å jobbe hardt for å ta vare på familien sin. For bestemoren er det å ha en tilsynelatende perfekt familie, hvor alle er godt gift. Det er helt ulike valgmuligheter og alternativer som er til stede for disse to kvinnene, og Laura blir fanget

mellom dem. For "god" for den ene og ikke bra nok for den andre. Uansett er hun som individ ikke tilstede i noen av dem, og hører ikke hjemme i noen av dem. Hun er fanget i en slags liminalfase, og kanskje er det farens totale avvisning som gir henne nøkkelen og muligheten til å ta skrittet inn i den nye verdenen. Han har representert håpet om å være en inngangsnøkkel til den nye tilværelsen hun befinner seg i, men når han ikke lenger er det, står hun fritt til å velge virkelighet selv.

Hva sier denne novellen til en informert og en uinformert leser? Av de fire novellene er det denne som har endret seg mest for meg i løpet av arbeidet med hovedoppgaven. Til å begynne med så jeg en ensom liten jente som var offer for sin mors lengsler og sin bestemors mangel på innsikt. Etter hvert fikk den flere dimensjoner. Den er kanskje et godt bilde på noe av dualiteten i karibiske samfunn. Både når det gjelder konflikter på bakgrunn av hudfarge, hvor en svart ikke er bra nok for en farget, hvor en farget gjør seg stas for en hvit, men også på ulike sosiale kår og de lover og regler som gjelder for de ulike sosiale klassene. I tillegg peker den på to viktige sider ved et barns oppvekst: mange karibiske barn vokser opp hos sin bestemor/besteforeldre eller hos en annen slektning/gudmor som de kanskje ikke kjenner så godt, enten fordi moren må jobbe (i inn- eller utland) og ikke kan ta seg av barna selv, eller på grunn av fattigdom¹⁴. Og mange barn vokser opp uten sin far.

Når Laura skal treffe sin far for første gang, vet hun ikke hvordan man oppfører seg mot en far, hun kjenner så få fedre. En informant kan fortelle meg at mange barn i Karibien vokser opp uten far¹⁵, hun selv inkludert. Hun ble kjent med sin far da hun var 23 år gammel, men siden han aldri hadde løftet en finger for å hjelpe verken henne eller moren, anså hun ham ikke som en virkelig far, bare i biologisk forstand. I følge Ellis (2003) er ca en tredel av

¹⁴ Dette temaet behandles mer utførlig under diskusjonen om migrasjon i analysen av Piano-bar.

¹⁵ Dette er et velkjent faktum i Karibien, se for eksempel Ellis, 2003

karibiske hushold ledet av kvinner¹⁶. Det er heller ikke uvanlig at en mann hører til flere hushold, med eller uten kvinnenes viten, og det er usikkert hvordan en slik praksis påvirker statistikken. Men at et hushold er ledet av en kvinne betyr ikke nødvendigvis at hun har full råderett over alle sider av tilværelsen. Momsen (1993) beskriver karibiske kjønnsrelasjoner som et dobbelt paradoks, fordi de er patriarkalske i et system med matrifokale og matrilokale familier; og fordi det eksisterer en ideologi om at kvinner skal være hjemme og bli forsørget side om side med at de skal være økonomisk uavhengige.

Laura forstår ikke hvorfor hun ikke kan høre hjemme i sin fars hus før hun treffer Mina, den hvite kvinnen og hennes "perfeksjon". Da innser hun hvorfor faren ikke kan vedkjenne seg henne. Moren med mørkt ansikt, hender som en manns etter hardt arbeid i åkrene og grov stemme kan ikke kjempe om plass med en hvit kvinne, som er symbolet på velstethet, med fine klær, smykker og parfyme. Laura skammer seg over å komme fra en kvinne som moren. Skam er nok et begrep i den karibiske diskurs. Straff for å være den man er uten mulighet til å være noe annet fører til skam. Dette er noe slavetiden i Karibien har etterlatt seg. Man skal skamme seg for å være svart og ikke hvit, for å være kvinne og ikke mann, for å være fattig og ikke rik. Skammen og det man skammer seg over skal gjemmes bort, og derfor skal det man er stolt over vises frem. Vanessa forteller meg at det er veldig mye sladder på Guadeloupe, derfor er det viktig at alt ser bra ut. Det er viktig å vise frem det som er bra, slik Myrtle viser frem hvem som er Lauras far. På samme tid er det viktig å skjule det som ikke er bra, slik farmoren til Laura skjuler deres familieband. Veldig mange bryr seg veldig mye om hva andre gjør, sier og viser. Derfor, mener Vanessa, er kvinnene svært materialistiske og vil ha pene barn, et pent hjem, pene møbler, kjøkkenmaskiner og fine biler (evt. også gode menn å vise frem). Det er viktig å vise frem det man har, og viktig å skjule det som ikke er bra.

¹⁶ Ellis sier også at det er stor variasjon mellom de ulike landene de beskriver

Klær og fremtoning er veldig viktig. Sammenlignet med franske kvinner som bare kan ta på seg billige klær eller hva som helst og dra ut, er dette umulig for guadelouperiske kvinner.

Klærne skal være fine og gjerne dyre. Bil er viktig både for kvinner og menn. Hvorfor det er slik vet hun ikke, men foreslår at det kan ha noen å gjøre med at Guadeloupe er en liten øy.

Man vet mye om hverandre, folk snakker mye om hverandre og mange bryr seg om det som blir sagt.

Three Women in Manhattan

Dette er en kompleks novelle, som tar opp mange temaer som er "typiske" for karibiske tekster, selv om de kanskje turneres på en lite tradisjonell måte. Det sterkeste tema i denne novellen om tre kvinner på Manhattan er identitet, kvinnelig identitet, ikke i forhold til menn, men i kraft av seg selv. Og denne identitetssøken går gjennom ordenes betydning. Det å skrive seg selv og sin verden. Claude, en ung kvinne foreløpig uten stemme, men med en klar bevissthet om at den stemmen finnes, tør nesten ikke tenke at hun igjen skal ha frekkhet nok til å skrive: "She knew, however, that the audacity would come back to her, that her hips, her sex, her heart, her head would set off in motion once again and that she would give birth to her world." (Condé, 1991:66).

Novellen viser tre ulike kvinners søken etter identitet, og deres kamp for å bli hørt på egne premisser. Hovedpersonen, Claude, er vokst opp uten å ha blitt sett og anerkjent for noe mer enn å være flink med hendene sine, i den forstand at hun for eksempel er flink til å stryke.

Hun vokser opp hos sin gudmor, hvor hennes deltakelse i familien er basert på husarbeidet hun gjør. Når hun en gang innimellom besøker sin mor, avlaster hun henne med husarbeidet der. Da ser hun en kvinne som er nedbrutt og sliten av graviditeter, dårlige menn og hverdagsligheter. Når Claude flykter til USA, fortsetter hun husarbeidet ved å jobbe som

hushjelp for to kvinner. Vera, en eldre kvinne fra Haiti og Ellinor, en ung afroamerikansk kvinnelige forfatter. Vera er den som redder Claude fra gaten og sulten. Hun ansetter henne som hushjelp, men Claude skjønner etterhvert at Vera ikke trenger henne til dette i det hele tatt. Hun er gammel og sliten etter et helt livs kamp om og blir hørt. Vera er også forfatter, hun skriver historiske romaner fra Haiti, men får ikke gitt ut noen av sine manuskripter. Hun kjemper om å bli hørt i storsamfunnet, og stemmen hennes er eksilantens. Claude forstår at Vera ikke har behov for en nyvasket og skinnende leilighet, det er ikke presentabiliteten det kommer an på lenger for henne. Jeg tolker dette bildet som frigjørende for Claude. Det er ikke hvordan ting ser ut som er det viktige, det er hvordan de virkelig er. Husarbeid er en kvinnes åk og ansvar i novellen, og det bidrar til å holde henne nede, til at hun ikke får frigjort sin stemme. Og forskjellen ligger i de som må gjøre det selv, og de som kan få andre til å gjøre det for seg.

I novellen, representerer gudmoren til Claude og Ellinor de som har "rett" til å uttrykke seg. Mens Vera, Claude og moren hennes har det ikke. Vera er en interessant skikkelse i dette perspektivet fordi hun som ung tilhørte en rik og fornem familie. Familien ble drept i et kupp på Haiti, men Vera befant seg i Europa og overlevde. Hennes reise blir fra den privilegerte overklassen til den uprivilegerte minoriteten. Hennes identitet var sikker før kuppet, men alt ble omkalfatret i livet hennes. Hun skulle bli konsertpianist og forfatter, altså hadde hun full rett til å representere seg selv. Etter kuppet, som en kvinne i eksil, leter hun resten av livet for å finne tilbake til denne retten. Og letingen videreføres av Claude, hun reflekterer over hva det er som gjør at Ellinor blir merittert, mens Vera blir refusert. Drømmen hennes er å skrive om Vera, slik Vera ser seg selv, ikke slik hun blir sett av andre. Ellinor har på sin side fått muligheten til å skrive sin egen verden, men selv om denne blir godt mottatt av det hvite litterære publikum, blir den sterkt kritisert av det svarte. Hun kritiseres for å skrive sin egen

historie, i stedet for å skrive de undertryktes historie. Det vil si at hun som svart kvinne ikke "får lov" til å representere seg selv som likestilt og fri, hun skal forbli undertrykt.

Dette er identitetshistoriene til novellens hovedpersoner. Ellinors stemme blir ikke akseptert av "hennes egne", Veras stemme blir ikke hørt av storsamfunnet mens Claude leter etter en stemme som hun såvidt tør tenke på at eksisterer. I et intervju har Maryse Condé sagt dette om antillisk identitet:

"Jeg mener vårt folk i fire århundrer har vært ofre for en politisk, kulturell og økonomisk dominans. Som konsekvens, holder de fullstendig på å miste sin stemme...Kanskje er oppgaven til kunstnere og de som skaper å lytte før det er for sent. Og, ved å gjøre det, gi tilbake en stolthet som de også er i ferd med å miste, og gjenopprette stemmen deres, og forestille seg hva den kan bli i morgen. Det er dette som er de kreatives rolle: ikke bare å ta vare på fortiden, men å skape fremtiden." ("Entretiens avec Maryse Condé" Françoise Pfaff s. 45, min oversettelse)¹⁷

Dette uttrykker tydelig det novellen handler om, nemlig det å skape seg selv og sin identitet, til tross for mangel på stemme. Identitet og det å lete etter sin egen stemme var et tema som det viste seg å være vanskelig å diskutere med kvinnene jeg snakket med da jeg var på feltarbeid. Det er et intrikat tema som handler vel så mye om samfunnsstrukturer som om individers valgmuligheter. Jeg synes det var vanskelig å stille konkrete spørsmål som kunne lede til gode diskusjoner, fordi identitet handler om så ulike ting for ulike mennesker. For eksempel lærte jeg at Elodie mistet mye av sin identitet da hun skilte seg. Det betød at hun mistet troen på mye av sin religion som tidligere hadde vært veldig viktig, og troen på ekteskap og på menn. Det hun hadde igjen var datteren og jobben. Og det er de to tingene hun mente var viktigst for

¹⁷ "Je pense que notre peuple est victime depuis quatre siècles d'une domination politique, culturelle et économique. En conséquence, il est en passe de perdre totalement sa parole...Peut-être que le devoir des artistes et des créateurs est d'écouter avant qu'il ne soit trop tard. Et, ce faisant, de redonner au peuple une fierté qu'il est en passe de perdre aussi, de restituer sa parole et d'imaginer ce qu'elle pourra être demain. C'est cela le rôle des créateurs : pas seulement préserver le passé, mais inventer l'avenir."

henne i livet, og som hennes identitet var nært knyttet opp til. Hun hadde få ambisjoner i livet bortsett fra å leve "et godt liv", det innebar et liv uten store konflikter eller problemer. Hun hadde to mål hun jobbet mot, å ta sertifikat for å bli mer mobil, og å spare penger til å dra på cruise. Jeg opplevde henne som desillusjonert, men stille sterk. En annen informant, var på sin side opptatt av valg, og mener det definerte henne som kvinne. Man må ta aktive valg om sitt eget liv, for å bli den man vil være. Men mange lar bare ting skje og ser ikke at de kan velge. De greier ikke å fri seg fra normer og handle selv. Hadde hun hørt på hva andre sier hele tiden hadde hun ikke vært der hun er i dag.

De fleste av de jeg fikk mulighet til å snakke såpass mye med følte de gjorde det beste ut av livet slik omstendigheten var, og mange følte seg privilegerte fordi de hadde et bedre liv enn sine mødre. Veldig få opplevde at det var deres egne valg som bestemte deres identitet. Til tross for den ulike innstillingen til livet kan planene og mulighetene til de to nevnte kvinnene sammenlignes. Elodie regner med at hennes datter om noen år vil ønske å dra til Frankrike for å studere. Elodie planlegger å bli med henne, og ser det som uproblematisk å finne seg en jobb der. Vanessa har tenkt til å flytte til Frankrike for et år eller to. Fordi hun har lyst, for å utvikle seg profesjonelt, hun kan ikke videreutdanne seg her, og for at guttene hennes skal få oppleve noe annet. Den ene er 18 år og har ett år igjen for å bli frisør, og hun mener han ikke får en god nok utdannelse her (i hennes salong) fordi det alltid er flust av venner og særlig venninner som henger rundt ham. Dessuten står han aldri stille men farter av sted hele tiden. Det vil han ikke kunne gjøre i Frankrike. Den andre sønnen vil bli militær eller informatiker, og da er også mulighetene bedre utlandet.

Novellen viser også at Claude, som datter av en fattig kvinne kan få et bedre liv enn sin mor. Moren lar henne vokse opp hos en mer velstående gudmor. Det å vokse opp hos slektninger

og grunnene til dette har jeg beskrevet tidligere. I Claude får vi ikke beskrevet savnet eller følelsen av tap hun opplever ved å ikke vokse opp hos sin mor, men vi får en beskrivelse av det å vokse opp i et hjem uten kjærlighet. Claude fungerer som hushjelp i bytte mot et sted å bo, mat og utdanning. Hennes mor gir også avkall på en datter, og dette temaet blir heller ikke behandlet i novellen. Jeg vil tro at det å sende sine barn for å vokse opp hos andre må være vondt og problematisk. Jeg snakket ikke med noen som selv hadde reist bort og etterlatt sine barn i slektens varetekt, men en informant kunne fortelle meg at hennes mor hadde det vondt da hun forlot dem. Den eldste broren bodde hos sin far, mens hun og en bror til ble etterlatt hos en kusine av moren. Kvinnen var da 6 måneder gammel og traff ikke sin mor igjen før hun var ni år. Hun sier at selv om hun i dag forstår hvorfor moren følte at hun var nødt til å dra, gjør det fremdeles vondt. Hun brukte det mot sin mor mange ganger, og hun hadde vanskelig for å tilgi henne selv om moren følte at hun ikke hadde noe valg.

Stemmeløse kvinner

"Whenever women speak out, they displease, shock or disturb. Their writings imply that before thinking of a political revolution, West Indian society needs a psychological one. What they hope for and desire conflicts with men's ambitions and dreams. Why, they ask, fight against discrimination in the world when it exists at home, among ourselves." Maryse Condé¹⁸

De fire novellene jeg har analysert er innbyrdes svært forskjellige, men et fellestrekk vil jeg peke på. Først og fremst er alle skrevet av kvinnelige karibiske forfatter, og hovedpersonene er alle kvinner.

Det viktigste gjennomgangstemaet er at kvinnene ikke blir hørt. De leter etter en stemme å representere seg selv gjennom, en måte å bli hørt på eller akseptert på. Jeg vil nesten si det så sterkt at flere av kvinneskikkelsene blir ignorert og oversett. Datteren i "Girl", blir ignorert og

¹⁸ Maryse Condé 1993 "Order, Disorder, freedom and the West Indian writer" Yale French studies, 83:2

ikke hørt av sin mor; Eva blir ikke sett av sin kjæreste, Daniel, i "Piano-bar"; Laura blir ikke sett som den hun er, verken av sin mor eller sin farmor i "Bright Thursdays"; og Claude leter etter sin egen stemme i "Three Women in Manhattan". Kvinnene blir ikke hørt eller sett fra de er små, og det blir derfor vanskelig å høre og se seg selv. De er ikke oppdratt til at deres væren er verdig å legges merke til, derfor ser de ikke seg selv som fullkomne mennesker med en stemme som er verdig å høres av andre. Det er derfor Eva finner et bedre liv i Canada, og derfor representerer Christian noe så positivt for henne - han er interessert i *henne*, hva hun driver med, hva hun tenker, han ser og hører henne. Det er derfor Claude i Maryse Condés novelle reiser til USA. Det møter hun Vera som er den første som vil høre Claude fortelle om hvem hun er, men Claude vet ikke hvordan, for hun har aldri gjort det før. Vera blir etter et langt liv fortsatt ikke sett eller hørt av storsamfunnet. Hun får ikke gitt ut bøkene sine, ingen vil lese dem. Den tredje kvinnen i novellen, Ellinor, blir på sin side hørt, bøkene hennes blir lest av mange og hun får gode kritikker, men hun har et annet problem i forhold til representasjon: hun får kritikk av fordi hun ikke har slavetiden som en konstant undertekst i bøkene sine. Hun får ikke lov til å være seg selv, hun skal også defineres av andre.

"Bright Thursdays" hovedperson, Laura, opplever den mest uttalte mangel på bekreftelse, og det fører til at hun blir ødelagt og må fullstendig fornekte sin opprinnelse for å overleve. På den måten skaper hun selv på nytt.

Jeg tolker dette temaet til å stikke dypere enn leting etter identitet. Kvinnene blir stemmeløse ofre i sine samfunn, slik karibiske stemmer har blitt oversett i Europa og Amerika, og slik perifere stemmer sliter for å bli hørt i sentrale fora. Men karibiske kvinner er sterke, og jeg tror en forskjell for dagens karibiske kvinner ligger i at de i økende grad krever å bli hørt.

Maryse Condé 1993 sier i "Order. Disorder, freedom and the West Indian writer" Yale French studies, 83:2 "Whenever women speak out, they displease, shock or disturb. Their writings

imply that before thinking of a political revolution, West Indian society needs a psychological one. What they hope for and desire conflicts with men's ambitions and dreams. Why, they ask, fight against discrimination in the world when it exists at home, among ourselves.”

Det er også kanskje derfor kvinnelige karibiske forfattere må reise utenlands for å skrive. Blant de kvinnelige karibiske forfattere er det svært få som ikke har tilbrakt deler av livet andre steder enn i Karibien (Pyne-Timothy, 1998). Langt de fleste har høyere utdanning¹⁹, og denne er i de alle fleste tilfeller ervervet andre steder enn på den øya de kommer fra. Mange har også fortsatt å leve delvis eller helt i andre lang. Jeg kan bruke Maryse Condé som eksempel. Hun er født og oppvokst på Guadeloupe, men flyttet til Paris for å studere. Der tok hun sin doktorgrad før hun tilbrakte flere år i ulike Vestafrikanske land. Deretter arbeidet hun videre i Frankrike og etter hvert også i USA. I dag deler hun tiden sin mellom Guadeloupe og USA, hvor hun både bor og arbeider. Det er ikke vanskelig å tenke seg at kvinnelig forfatterspire kan finne sin fødeøy for liten.

¹⁹ Jeg har ikke kommet over noen kvinnelige karibiske forfattere uten høyere utdanning.

5. KONKLUSJON

Gjennom å analysere fire noveller skrevet av kvinnelige karibiske forfattere har jeg forsøkt å vise hva de sier om kvinner eller kvinners opplevelser. Ved å ta i bruk Melhuus' (1994) og Hoems (1994) teorier om bruk av skjønnlitteratur i antropologien, har jeg tolket tekstene i forhold til mitt eget materiale fra feltarbeid på Guadeloupe og besøk på St. Lucia. Jeg har deretter satt resultatene i sammenheng med antropologisk og annet materiale fra området.

Jeg forsøker å vise hvordan de fire novellene fungerer som etnografisk materiale ved å benytte meg av Eriksens (1994) skille mellom etnografiske kilder og etnografiske beskrivelser. At novellene kan brukes som etnografiske kilder hersker det liten tvil om, de er kulturelle uttrykk og sier derfor noe om den kulturen der de er produsert. I den forstand kan de behandles på lik linje med andre kulturelle produkter som for eksempel musikk og sosiale institusjoner. Men kan de brukes som noe mer? Novellene legger ikke skjul på å være fiksjon, de forsøker ikke å fremstå som sanne, eller som resultater av forskning. Men selv om historiene og personene er fiktive, kan tekstene formidle mye om miljøet og omgivelsene der historien utspiller seg. Er disse fiktive i samme grad? Er de sosiale kodene som de fiktive personene er underlagt også konstruerte? Er temaene som novellene handler om, og måten de blir beskrevet på, reelle for virkelige mennesker? Hvis jeg presenterer en av novellene som et case²⁰ for en av mine kvinnelige informanter, vil hun tro på det? Vil hun kunne forutsi den videre handlingen til novellens kvinnelige hovedperson? Eller vil hun si at dette er usannsynlig eller utypisk, at elementene i handlingen ikke hører sammen i virkeligheten?

²⁰ Det vil at jeg presenterer handlingen i novellen som en sann historie, ikke som fiksjon og ikke som litteratur.

Jeg tror neppe det finnes entydige svar på disse spørsmålene, men gjennom mine analyser har jeg vist at man kan finne historier, eller deler av historier som ligner hverandre både i fiksjonen og i "virkeligheten". Historiene jeg ble fortalt av kvinnene jeg snakket med både på Guadeloupe og på St. Lucia hadde alle sammen elementer av novellene i seg. Samtidig må det understrekes at novellene verken hver for seg eller sammen gir noe fullstendig bilde av karibiske kvinner. Jeg kan ikke peke på noe i noen av de fire novellene som er "feil", det vil si at det ikke kan stemme overens med noen kvinners "sannheter", men de gir bare biter av en mangefasettert helhet. Og fordi de er skjønnlitterære tekster, blir ikke dette understreket eller gjort eksplisitt, slik en fagtekst (ideelt sett) vil gjøre. I dette støtter jeg meg på Eriksens (1994) konklusjoner om samme tema. Men tekstene gir gode bilder på potensielle karibiske virkeligheter. Min første analyse av dem ga meg temaer jeg kunne bringe inn i diskusjoner med virkelige kvinner, som kvinnene selv synes var relevante og viktige temaer i deres liv. Ved første lesning av tekstene kunne jeg ikke vurdere hva som var sant eller ikke, eller hva som kunne være virkelig og ikke. Gjennom deltakende observasjoner i miljøene tekstene var hentet fra, og samtaler med kvinner (fordi det er kvinner tekstene handler om) i dette miljøet, økte jeg ikke bare evnen til en mye dypere tolkning av tekstene, men også evnen til å skille fiksjon fra fakta i tekstene. Dette er poeng som blir understreket av samtlige av antropologene jeg har støttet meg på i denne oppgaven, kunnskap om kulturen tekstene er hentet fra er essensielt for å kunne bruke tekstene i antropologisk forskning. Jeg går ett skritt videre og mener at en slik informert bakgrunn gjør at man kan bruke skjønnlitterære tekster som etnografiske beskrivelser og ikke bare som etnografiske kilder, fordi man da kan skille mellom hva som, i teksten, er fiksjon og fakta, og hva som er relevant og ikke. Når vi gjør bruk av våre feltnotater i den videre forskningen, har vi den samme kritiske holdning. For eksempel vil observasjonene som ble gjort tidlig på feltarbeidet tolkes annerledes senere i oppholdet, noe vil bli forkastet som irrelevant, annet som misforstått eller feiltolket.

Min erfaring er at det jeg leser informerer og former meg. Samtidig som jeg bruker det jeg har lest for å forstå observasjonene og erfaringene rundt meg, former de meg til å tolke både de skjønnlitterære og de faglige tekstene jeg leser. På den måten blir litteratur både et kulturelt produkt og en kulturell produsent, med antropologen som tilskuer, leser og tolk slik De Angelis (2002) beskriver.

Til tross for den kunnskapen jeg har ervervet meg om karibiske kvinners hverdager, synes jeg det er vanskelig å konkretisere på hvilken måte forfatterinnene av tekstene jeg analyserer er posisjonert, og i hvilken grad deres sosiale status og etniske bakgrunn påvirker innholdet i tekstene deres. Forfatterinnene har alle høyere utdanning og alle har migrert for kortere eller lengre perioder til andre steder enn sine fødeøyer, men likehetstrekkene stopper kanskje der. Denne bakgrunnen, og det faktum at de er forfattere, gjør dem til utypiske representanter for sine samfunn. Slik jeg tolker de fire novellene, handler alle om svarte (evt. fargete) kvinner, det er lite informasjon om kvinner med annen etnisk bakgrunn (for eksempel hvit eller østindisk). Alle de karibiske øyene er multietniske samfunn, og dette blir ikke speilet i novellene. På den annen side finnes det absolutt kvinner som bare omgås kvinner med samme etniske bakgrunn som dem selv. I tillegg viser to av novellene kritiske holdninger til de verdier beskrevet som uttrykk for middelklassen. Min egen posisjonering gjør dette til et vanskelig tema å diskutere av to årsaker. For det første vil jeg plassere de fleste av mine informanter i nettopp denne kategorien, samt forfatterne av mange av de faglige tekstene jeg har lest. For det andre har jeg antakelig et noe ensidig kvinnelig syn på Karibien. Jeg har hovedsakelig lest litteratur av kvinner, om kvinner og jeg har observert og snakket mest med kvinner. Selv om jeg har forsøkt å balansere disse inntrykkene, virker det som om det for det meste er kvinner som skriver om kvinner, og det er ingen tvil om at jeg møtte motstand når

jeg forsøkte å diskutere temaet kvinner med menn. Jeg er enig med Melhuus (1994) i at det er viktig, men også vanskelig å vite hvordan man som antropolog skal forholde seg til tekster på bakgrunn av forfatterens posisjon i hennes eget samfunn. Det er et tema jeg ikke har behandlet i tilstrekkelig grad i denne oppgaven, men jeg har forsøkt å forholde meg til det faktum at de er kvinner som skriver om kvinner.

Jeg har konkludert med at de fire novellene jeg har tolket gir gode bilder på karibiske kvinners liv, men visse temaer som var viktige for kvinnene jeg snakket med ble nevnt i liten grad i novellene. Først og fremst gjelder dette barn. Over 75 % av alle karibiske kvinner har barn (Ellis, 2003), og de fleste av mine informanter hadde barn, eller ønsket seg barn. De bekreftet det Maryse Condé sier i "La parole des femmes" (1993), at kvinnelige hovedpersoner sjelden får barn, selv om det i karibiske samfunn er selve meningen med å være kvinne. Et annet tema som i liten grad blir omtalt er rasisme, bortsett fra at hudfarge er et viktig tema i den ene novellen, "Bright Thursdays". Dette stemmer dårlig overens med faglitteratur om Karibien, men speiler bra inntrykket jeg fikk fra informantene mine, at det var noe de i liten grad tenkte på i hverdagen sin.

Jeg tror mye kunnskap om et samfunn kan finnes i litteraturen dens forfattere skriver, men for å finne hvilken litteratur som er relevant, og for å kunne tolke den ut fra dens egne forutsetninger må man kjenne kulturen. Analysene jeg har foretatt er på ingen måte uttømmende, og jeg er sikker på at de vil endre seg videre ved økt kjennskap til karibiske samfunn og kvinner. Jeg fikk ikke muligheten til å diskutere novellene jeg har analysert med informantene mine, fordi de ikke hadde lest dem. Et skritt videre på denne oppgaven ville være å komme i dialog med karibiske kvinner som hadde gjort det.

Litteraturliste

- Angelis, Rose De (Ed.). 2002. *Between Anthropology and Literature. Interdisciplinary discourse*. Routledge. London and New York.
- Archetti, Eduardo P. 1994. *Exploring the Written. Anthropology and the multiplicity of Writing*. Scandinavian University Press.
- Bernabé, J. Chamoiseau, P. & Confiant, R. 1989. *Eloge de la créolité*. Paris: Gallimard.
- Boswell, D. Thomas. 2003. "The Caribbean: A Geographic Preface." *Understanding the contemporary Caribbean*. Hillman, S. Richard & D'Agostino, J. Thomas (eds.).
- Bourdieu, Pierre. 1977. *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Condé, Maryse. 1991. "Three Women in Manhattan." *Green Cane and juicy Flotsam. Short Stories by Caribbean Women*. (2nd.ed.). Esteves, Carmen C. & Paravisini-Gebert, Lizabeth (eds.).
- Condé, Maryse. 1993. *La parole des femmes. Essai sur des romancières des Antilles de langue française*. L'Harmattan.
- Condé, Maryse & Lonsdale, Thorunn (eds.). 1999. *Caribbean Women Writers. Fiction in English*. St. Martin's Press, New York.
- Creswel, W. John. 1994. *Research design. Qualitative and Quantitative Approaches*. Sage publications, California.
- Dévieux, Liliane. 1991. "Piano-Bar." *Green Cane and juicy Flotsam. Short Stories by Caribbean Women*. (2nd.ed.). Esteves, Carmen C. & Paravisini-Gebert, Lizabeth (eds.).
- Edmondson, Belinda (ed.). 1999. *Caribbean Romances: the politics of regional representation*. The University Press of Virginia.

- Ellis, Patricia 2003. *Women, Gender & Development in the Caribbean. Reflections and Projections*. London and NY: Zed Books. Jamaica: Ian Randle Publishers.
- Eriksen, Thomas Hylland. 1994. "The author as anthropologist. Some West Indian lessons about the relevance of fiction for anthropology." *Exploring the written. Anthropology and the Multiplicity of Writing*. Archetti (ed.).
- Eriksen, Thomas, Hylland. 1996. "Karibia." *Fjern og nær. Sosialantropologiske perspektiver på verdens samfunn og kulturer*. Howell, Signe og Melhuus, Marit.(red.).
- Esteves, Carmen C. & Paravisini-Gebert, Lizabeth (eds.). 1991. *Green Cane and juicy Flotsam. Short Stories by Caribbean Women*. (2nd.ed.). Rutgers University Press. New Brunswick, New Jersey.
- Freeman, Carla. 2000. *High Tech and High Heels in the Global Economy - Women, Work, and Pink-Collar Identities in the Caribbean*. Duke University Press.
- Fuller, Vernella. 1999. "The Development of My Art as a Fiction Writer." *Caribbean Women Writers. Fiction in English*. Condé, Maryse & Lonsdale, Thorunn (eds.).
- Fürst, Elisabeth L'orange.1995. *Mat – et annet språk. Rasjonalitet, kropp og kvinnelighet*. Pax Forlag A/S. Oslo.
- Gee, James. Paul. 1988. "The Legacies of Literacy: From Plato to Freire through Harvey Graff." *Harvard Educational Review*, vol. 38 (2):195-234.
- Gilmore, John. 2000. *Faces of the Caribbean*. Latin America Bureau Ltd. Russell Press.
- Goldthorpe, J. E. 1996. *The Sociology of post-colonial societies. Economic disparity, cultural diversity and development*. Cambridge University Press.

Gullestad, Marianne. 1994. "Constructions of self and society in autobiographical accounts: A Scandinavian life story." *Exploring the written. Anthropology and the Multiplicity of Writing*. Archetti (ed.).

Haig, Sam (ed.). 1999. *An Introduction to Caribbean Francophone Writing, Guadeloupe and Martinique*. Oxford, International Publishers Ltd.

Hammersley, Marty and Atkinson, Paul. 1983. *Ethnography: Principles in Practice*. Tavistock: London.

Harney, Stefano. 1999. "Soca and Social Formations: Avoiding the Romance of Culture in Trinidad." *Caribbean Romances: the politics of regional representation*. Edmondson, Belinda (ed.).

Hillman, S. Richard & D'Agostino, J. Thomas (eds.). 2003. *Understanding the contemporary Caribbean*. Lynne Rienner Publishers. Boulder, London.

Horowitz, Michael. (ed.). 1971. *Peoples and cultures of the Caribbean*. New York: Natural History Press.

Howell, Signe og Melhuus, Marit.(red.). 1996. *Fjern og nær. Sosialantropologiske perspektiver på verdens samfunn og kulturer*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.

Howell, Signe. 1994. "Writhing cultures: or how anthropological text create fieldwork expectations and shape future text." *Exploring the written. Anthropology and the Multiplicity of Writing*. Archetti (ed.).

Hoëm, Ingjerd. 1994. "Maui, the trickster god - a possible role model for living in a fictionalized world: An anthropological reading of novels of the South Pacific." *Exploring the written. Anthropology and the Multiplicity of Writing*. Archetti (ed.).

Kincaid, Jamaica. 1991. "Girl." *Green Cane and juicy Flotsam. Short Stories by Caribbean Women*. (2nd.ed.). Esteves, Carmen C. & Paravisini-Gebert, Lizabeth (eds.).

Marcus, George E. and Fischer, Michael M.J. 1986. *Anthropology as Cultural Critique. An Experimental Moment in the Human Sciences*. The University of Chicago Press. Chicago and London.

Markham, E.A. 1996. *The Penguin Book of Caribbean Short Stories*. London: Penguin Books.

Melhuus, Marit. 1994. "The authority of a text: Mexico through the words of others." *Exploring the written. Anthropology and the Multiplicity of Writing*. Archetti (ed.).

Mintz, Sidney W. 1966 "The Caribbean as a Socio-Cultural Area". In *Cahiers d'Histoire Mondiale* 9: 912-937.

Mintz, Sidney W. 1994. *Enduring substances, trying theories: The Caribbean region as Oikoumene*. J. Roy. Anthropol. Inst. (N.S.) 2, 289-311.

Mohammed, Patricia and Perkins, Althea. 1999. *Caribbeans Women at the Crossroads*. Canoe Press. University of the West Indies.

Momsen, Janet. (ed.). 1993. *Women & Change in the Caribbean: a pan-Caribbean perspective*. Kingston: Ian Randle.

Molino, Jean. "Trois modèles d'analyse du fantastique", europe (Les Fantastiques no 611), mars 1980. <http://indexfantastique.phpnet.org/index.php>

Neuman, W. Lawrence. 1994. *Social research methods: qualitative and quantitative approaches*. (2nd ed). Massachusetts: Allyn and Bacon.

Ortiz, Fernanda. 1971. "Cuban Counterpoint: Tobacco and Sugar." *Peoples and cultures of the Caribbean*. Horowitz, Michael. (ed.).

Pelto, Pertti J. og Gretel H. 1996 *Anthropological research*. (2nd ed). Cambridge University Press.

- Pfaff, Françoise. 1993. *Entretiens avec Maryse Condé*. Karthala.
- Pineau, Gisèle & Abraham, Marie. 1998. *Femmes des Antilles. Traces et voix*. Éditions Stock.
- Polard, Nelma. 1999. "The Most Important Reason I Write." *Caribbean Women Writers: Fiction in English*. Condé & Lonsdale (eds.).
- Price, Richard. 1983. *First-time*. Baltimore. John Hopkins University Press.
- Pyne-Timothy, Helen. (ed.). 1998. *The Women, the writer & Caribbean society*. Los Angeles: UCLS Center for African American Studies.
- Randell, J. Stephen. 2003. "The Historical Context." *Understanding the contemporary Caribbean*. Hillman, S. Richard & D'Agostino, J. Thomas (eds.).
- Reynolds, Anderson 2003. *The Struggle For Survival: an historical, political and socioeconomic perspective of St. Lucia*. USA: Jako Books.
- Rosello, Mireille. 2004. Caribbean insularization of identities in Maryse Condé's work. From En attendant le bonheur to Les derniers rois mages. <http://www.unm.edu>
- Senior, Olive. 1991. "Bright Thursdays." *Green Cane and juicy Flotsam. Short Stories by Caribbean Women*. (2nd.ed.). Esteves, Carmen C. & Paravisini-Gebert, Lizabeth (eds.).
- Silverman, David. 2001. (1993). *Interpreting Qualitative Data. Methods for Analysing Talk, Text, and Interaction*. Sage Publications.
- Skar, Lund. Sarah. 1994. "On the margin: Letter exchange among Andean non-literates." *Exploring the written. Anthropology and the Multiplicity of Writing*. Archetti (ed.).
- Tallman, Janet. 2002. "The ethnographic novel: finding the insider's voice." *Between Anthropology and Literature. Interdisciplinary discourse*. Angelis, Rose De (Ed.).

Trouillot, Michel-Rolph.1992. "The Caribbean region: An Open Frontier in Anthropological Theory:" *Annu. Rev.Anthropol.*21:19-42.

Wilson, J. Peter 1973. *Crab Antics*. New Haven and London: Yale University Press.